

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

Факультет фізичного виховання і спорту
Кафедра теорії і методики спорту

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**на тему: Технологія відбору юних футболістів на етапі спеціалізованої
базової підготовки на основі комплексної оцінки підготовленості**

Студента ступеня вищої освіти магістра
2 курсу групи МФКСЗ
заочної форми навчання
Галузі знань 01 Освіта/Педагогіка
Освітньої програми: Фізична культура і спорт
Спеціальності: 017 Фізична культура і спорт

Матвієнка Віталія Юрійовича

Науковий керівник: Вознюк Т.В., доцент кафедри теорії і
методики спорту, кандидат наук з фізичного виховання та
спорту

Розширена шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова екзаменаційної комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени екзаменаційної комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

АНОТАЦІЇ

Матвієнко В. Ю. Технологія відбору юних футболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки на основі комплексної оцінки підготовленості. Кваліфікаційна робота на отримання ступеня вищої освіти магістра. Спеціальність 017 Фізична культура і спорт. Освітня програма Фізична культура і спорт. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця. 2025 р.

Відбір є відправною точкою подальшої спортивної реалізації спортсмена. Від ефективності проведених заходів відбору залежить успішність як окремого спортсмена в спортивному колективі, так і всієї футбольної команди. Тому актуальність проведеного дослідження визначається як суб'єктивністю, так і об'єктивними факторами впливу спортивного відбору на результативність змагальних дій.

Метою нашого дослідження було розробити технологію відбору юних футболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки на основі комплексної оцінки підготовленості та експериментально визначити її ефективність.

Побудова педагогічного дослідження передбачала планування паралельного педагогічного експерименту. У дослідженні брали участь футболісти групи спеціалізованої базової підготовки віком 15-16 років, представників різних футбольних клубів м. Вінниці у кількості 38 спортсменів. Всі учасники були поінформовані про мету та завдання дослідження та дали згоду на участь. Дослідження було проведено відповідно до етичних стандартів Гельсінської декларації (1982 р.).

Обґрунтування складових комплексної оцінки підготовленості футболістів відбувалося на основі експертної думки тренерів з футболу. Застосування тестів з контролю фізичної, технічної, контрольних вправ для вивчення показників тактичної підготовленості в умовах змагальних вправ дало змогу отримати вихідні показники для формування комплексної оцінки та відбору юних футболістів у збірну команду Вінницької області. Ефективність застосованих

заходів визначалася за показниками змагальної діяльності футболістів в офіційних матчах чемпіонату України.

Дослідження відбувалося на основі послідовного педагогічного експерименту, що містив констатуючий і формуючий етап. За допомогою педагогічного спостереження вивчалася структура і зміст підготовки кваліфікованих футболістів в одному циклі річного тренувального процесу. Це дало змогу ознайомитися з плануванням мікро- і мезоциклів, застосуванням засобів підготовки на різних етапах, спрямуванням навантаження тощо. Проведення педагогічного тестування дало змогу оцінити ефект від застосовуваної методики підготовки. У результаті констатувального етапу дослідження було з'ясовано, що рівень підготовленості футболістів та ступінь адаптації до тренувальних навантажень може бути підвищений за умови більш детального програмування тренувальних занять, що дасть змогу планувати навантаження в динаміці розвитку спортивної форми у взаємозв'язку всіх видів підготовленості, цілеспрямовано впливаючи на формування тренувальних ефектів.

На формувальному етапі дослідження в процес підготовки кваліфікованих футболістів до основних змагань були впроваджені програми тренувальних занять, які базувалися на виконанні тренувальних завдань відповідно до етапу макроциклу. Підсумком проведеного дослідження було підтвердження гіпотези про більш ефективний результат підготовки, можливість детального аналізу та корекції планів на наступний етап підготовки з урахуванням отриманих показників підготовленості кваліфікованих футболістів.

Ключові слова: футбол, програма підготовки, етап підготовки, тренувальні завдання, компоненти навантаження

Matviienko V. Yu. Technology of Young Football Players Selection at the Stage of Specialized Basic Preparation Based on Comprehensive Assessment of Readiness. Qualification work for a Master's degree in Higher Education. Specialty 017 Physical Culture and Sports. Educational Program Physical Culture and Sports. Mykhailo Kotsiubynsky Vinnytsia State Pedagogical University, Vinnytsia. 2025.

Selection is the starting point for a player's further athletic realization. The success of both an individual athlete within a sports team and the entire football team depends on the effectiveness of the selection measures implemented. Therefore, the relevance of the conducted research is determined by both subjective and objective factors influencing the outcomes of competitive actions through sports selection.

The goal of our study was to develop a technology for selecting young football players at the stage of specialized basic preparation based on a comprehensive assessment of readiness and to experimentally determine its effectiveness.

The pedagogical study design involved planning a parallel pedagogical experiment. The study included 38 football players aged 15–16 from the specialized basic preparation group, representing various football clubs in Vinnytsia. All participants were informed about the purpose and objectives of the study and gave their consent to participate. The research was conducted in accordance with the ethical standards of the Declaration of Helsinki (1982).

The substantiation of the components for the comprehensive assessment of football players' readiness was based on the expert opinion of football coaches. The use of tests to control physical, technical readiness, and control exercises to study tactical readiness indicators under competitive conditions made it possible to obtain baseline indicators for forming the comprehensive assessment and selecting young football players for the Vinnytsia regional team. The effectiveness of the applied measures was determined by the indicators of the football players' competitive activity in official matches of the Ukrainian Championship.

The research was conducted based on a sequential pedagogical experiment which included the ascertaining (constating) and forming stages.

Ascertaining Stage: Pedagogical observation was used to study the structure and content of qualified football players' preparation within one cycle of the annual training process. This allowed familiarization with the planning of micro- and mesocycles, the application of training methods at different stages, the direction of the load, etc. Pedagogical testing was conducted to assess the effect of the applied training methodology.

Finding: As a result of the ascertaining stage, it was found that the level of football players' readiness and the degree of adaptation to training loads can be increased under the condition of more detailed programming of training sessions. This allows for planning the load in the dynamics of sports form development, considering the interrelation of all types of readiness, and purposefully influencing the formation of training effects.

Forming Stage: During this stage, training session programs, based on fulfilling training tasks corresponding to the macrocycle stage, were implemented into the preparation process of qualified football players for the main competitions.

Conclusion: The outcome of the conducted research confirmed the hypothesis regarding a more effective preparation result, the possibility of detailed analysis and correction of plans for the next preparation stage, taking into account the obtained indicators of qualified football players' readiness.

Key Words: football, training program, preparation stage, training tasks, load components.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1 Спортивний відбір як складова системи дитячо-юнацького спорту	
1.1 Основні поняття та терміни спортивного відбору. Чинники, що визначають ефективність спортивного відбору в командних ігрових видах спорту	13
1.2 Критерії спортивного відбору	17
1.3 Спортивна спеціалізація: селекція та прогнозування в футболі	20
Висновки до розділу 1	24
РОЗДІЛ 2 МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	
2.1 Методи дослідження	30
2.2 Організація дослідження	34
РОЗДІЛ 3 СТАН ПІДГОТОВЛЕНOSTІ ЮНИХ ФУТБОЛІСТІВ НА ЕТАПІ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ БАЗОВОЇ ПІДГОТОВКИ	
3.1 Експертна оцінка тренерів щодо спеціальних здібностей футболістів етапу спеціалізованої базової підготовки	35
3.2 Фізична підготовленість юних футболістів 15-16 років	39
3.3 Показники спеціальних здібностей футболістів групи спеціалізованої базової підготовки	
3.4 Ефективність вирішення тактичних завдань юними футболістами групи спеціалізованої базової підготовки	

Висновки до розділу 3	45
РОЗДІЛ 4 Сучасні підходи до технології відбору у збірні юніорські команди з футболу	
4.1 Комплексна оцінка підготовленості як критерій відбору юних футболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки	46
4.2 Ефективність змагальної діяльності юних футболістів 15-16 років за різних умов відбору до команди	55
Висновки до розділу 4	61
ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ	62
ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	68
ДОДАТКИ	77

ВСТУП

Актуальність. Ефективність підготовки спортсменів у масовому спорті багато в чому залежить від правильно обраних стратегічних шляхів для подальшого вдосконалення, виявлення резервів її різних напрямків. Одним із таких напрямків є максимальна орієнтація на індивідуальні задатки та здібності футболістів під час вибору амплуа (ігрової позиції), визначенні раціональної структури змагальної діяльності (наприклад, функціональне навантаження у матчі), побудови всієї системи багаторічної підготовки. Це, в свою чергу, потребує якісного відбору та орієнтації підготовки футболістів на всіх етапах багаторічного вдосконалення [1, 14, 27, 39, 58].

Процес підготовки у футболі на першій стадії багаторічної спортивної кар'єри (становлення вищої майстерності) може тривати від 10 до 14 років цілеспрямованої роботи. Складна структура змагальної діяльності (поєднання аеробних, анаеробних навантажень, техніки та тактики) та велика кількість різноманітних факторів, які можуть вплинути на спортивний результат у матчі (форма поля, погода, суддівство, індивідуальна помилка), потребують врахування різноманітних критеріїв та показників. Вони мають визначити обдарованість юного спортсмена, його схильність до демонстрації високих спортивних результатів і тривалість виступів у спорті вищих досягнень [10, 25, 44].

Ключовим фактором ефективності процесу багаторічного відбору та спортивної орієнтації у футболі є наявність інформативних критеріїв і показників, які відображають довгострокову перспективу юного спортсмена [11, 19, 51].

З метою спортивного відбору гравців на різних етапах багаторічного вдосконалення рекомендовано використовувати нормативні параметри фізичної та техніко-тактичної підготовленості (наприклад, швидкість ведення м'яча, точність пасу) представлені в спеціальній методичній літературі. Однак,

на наш погляд, існуючі сьогодні критерії відбору не відображають всього спектру значущих для футболу задатків та здібностей юних футболістів. Тести, які сьогодні використовуються з селекційною метою, потребують суттєвої наукової верифікації та систематизації.

Під час здійснення відбору сьогодні фактично не враховують надважливі ігрові здібності футболістів (наприклад, ігрове мислення, передбачення, прийняття рішень під тиском). Вони не мають об'єктивно метричних одиниць вимірювання (с, см, %). Ці здібності відіграють вирішальну роль для подальших спортивних звершень та можуть інколи повністю компенсувати недоліки технічної та фізичної підготовленості, невідповідність модельним антропометричним даним (зріст, вага), тощо. Лише комплексний аналіз та оцінювання ключових сторін підготовленості гравця (враховуючи їх перспективну значущість для виду спорту на заключних етапах) із подальшим визначенням індивідуальної структури прояву та визначенням сильних і слабких ланок, дозволяє мінімізувати вірогідність здійснення стратегічної помилки під час відбору футболістів у першій стадії багаторічного вдосконалення.

Один із найбільш складних етапів відбору у футболі – це відбір на етапі спеціалізованої базової підготовки (проміжний). Це період активного росту та дозрівання організму дитини. Саме в даний період часу досить легко зробити помилку і відібрати не найбільш обдарованих спортсменів, а найбільш зрілих біологічно (феномен акселерації). Спортсмени-ретарданти (ті, хто відстає в біологічному дозріванні) значно поступаються своїм одноліткам. Потрібен час для того, щоб спортсмен зміг проявити свій справжній потенціал.

Етап спеціалізованої базової підготовки у футболі припадає на вік 13–15 років. Цей період підготовки характеризується значним підвищенням фізичних та ігрових навантажень. Значно збільшується роль тактичної підготовки (наприклад, розуміння зон, пресингу, позиційної гри). На попередніх етапах переважна більшість тренувальних годин відводилася загальному розвитку організму та технічній підготовці (робота з м'ячем).

Рекомендовано не здійснювати радикальний відсів дітей і переважним чином концентруватися на розвитку та вдосконаленні індивідуальних можливостей кожної дитини.

Звісно, за умови збільшення в навчально-тренувальному процесі складного матеріалу тактичної підготовки одразу ж стають помітні інтелектуальні ігрові здібності футболістів та їх здатність до подальшого вдосконалення. У підлітковому періоді можуть проявлятися такі здібності та якості, які знаходились у рудиментарному стані на попередніх етапах підготовки. Футболісти, які були найрозвинутішими на попередніх етапах, можуть втратити свою перевагу і зупинитися за крок від спорту вищих досягнень.

Підвищується значущість врахування майбутньої ігрової спеціалізації футболіста (наприклад, центральний захисник, опорний півзахисник, вінгер). Фахівцями вказується на важливість завчасного встановлення тих задатків і здібностей юних спортсменів, які визначають перспективи ігрової діяльності в межах певних ігрових позицій. Потрібно вже враховувати можливість гравця виконувати певні ігрові функції в тактичному малюнку гри команди (наприклад, швидкісні прориви флангом чи участь у розіграші м'яча в центрі поля), його відповідність модельним характеристикам за ключовими параметрами підготовленості, які є характерними для кваліфікованих спортсменів.

Вивчення сучасних методик та знань з питань відбору футболістів упродовж багаторічної підготовки у міжнародному контексті, синтез їх із традиціями «української футбольної школи» є важливим завданням для практики підготовки футбольного резерву в нашій країні.

Саме тому, на наш погляд, проблема обґрунтування та розробки інформативних критеріїв відбору футболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки є актуальною та практично значущою.

Мета дослідження – розробити технологію відбору юних футболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки на основі комплексної оцінки підготовленості та експериментально визначити її ефективність.

Завдання дослідження:

1. На основі аналізу літературних джерел з'ясувати сучасні тенденції проведення спортивного відбору в футболі.
2. Визначити показники підготовленості футболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки та на основі експертного опитування з'ясувати рівень їхньої значущості для відбору на цьому етапі багаторічної підготовки.
3. Обґрунтувати технологію проміжного відбору юних футболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки на основі комплексного оцінки їхніх здібностей.
4. Перевірити ефективність запропонованої технології спортивного відбору на основі комплексної оцінки підготовленості футболістів групи спеціалізованої базової підготовки за результатами ігрової діяльності.

Об'єкт дослідження: організація проміжного відбору юних футболістів.

Предмет дослідження: методика спортивного відбору футболістів на основі комплексної оцінки підготовки.

Методи дослідження: методи теоретичного аналізу, синтезу та узагальнення наукових і методичних джерел, контент аналіз даних Інтернету; емпіричні методи: педагогічне спостереження; педагогічне тестування; педагогічний експеримент; методи математико-статистичної обробки даних.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження:

вперше систематизовано критерії й окремі показники, а також визначено їх пріоритетну значущість з метою відбору футболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки;

- вперше з метою спортивного відбору на етапі спеціалізованої базової підготовки запропоновано комплексний підхід із застосуванням методів моделювання;
- розширено дані щодо рівня підготовленості та показників змагальних дій футболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки;
- доповнено знання з питань відбору, орієнтації та прогнозування, технологій контролю й оцінювання рівня підготовленості й ефективності змагальної діяльності в футболі.

Практична значущість результатів полягає у можливості використання розробленого алгоритму організації спортивного відбору на основі комплексної оцінки підготовленості футболістів групи спеціалізованої базової підготовки. Результати проведеного дослідження враховано при проведенні відбору юних футболістів для формування збірних команд Вінницької області.

Публікації. Апробація результатів дослідження відбувалася під час студентських науково-практичних конференцій, що проводилися на факультеті фізичного виховання і спорту в Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського протягом 2025 року.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота містить чотири розділи, висновки до кожного з них, загальні висновки, список використаних джерел, додатки. Основний зміст роботи висвітлено на 67 сторінках, ілюстровано 6 таблицями і 5 рисунками. Список використаних джерел містить 75 найменування, у тому числі 9 іноземною мовою.

РОЗДІЛ 1

СПОРТИВНИЙ ВІДБІР ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКОГО СПОРТУ

1.1. Основні поняття та терміни спортивного відбору. Чинники, що визначають ефективність спортивного відбору в командних ігрових видах спорту

Однією з основних проблем вітчизняної системи підготовки спортивних резервів є спортивний відбір і орієнтація, від ефективності яких залежить вся наступна багаторічна підготовка спортсменів. Для визначення ключових напрямків удосконалення методики відбору важливо чітко розмежувати і розкрити сутність таких понять, як спортивний відбір, спортивна орієнтація, здібності, задатки, талант та придатність.

- **Спортивний відбір (СВ):** Визначається фахівцями [9, 24, 78, 95] як процес пошуку найбільш обдарованих осіб, які потенційно здатні досягти високих результатів у конкретному виді спорту, зокрема у футболі.

СВ характеризують як систему організаційно-методичних заходів, що охоплює педагогічні, фізіологічні, соціологічні, психологічні та медико-біологічні методи дослідження. На цій основі виявляються схильності та здібності дітей і підлітків.

- **Задатки:** Характеризуються як вроджені морфо-функціональні особливості людини, які є спадковими передумовами її фізичного та психічного розвитку [6, 18, 66].

- **Здібності:** Це властивості особистості, які є необхідною передумовою для успішного виконання певної діяльності (наприклад, футбольної).

Розрізняють три рівні спортивних здібностей [12, 19, 54] (табл. 1.1):

Таблиця 1.1.

Характеристика спортивних здібностей

Рівень здібностей	Характеристика
1. Загальні	Міцне здоров'я, нормальний фізичний розвиток, висока працездатність, наполегливість.
2. Загальні елементи спортивних	Швидке засвоєння техніки, швидка адаптація, високий рівень функціональної підготовленості, швидке відновлення.
3. Спеціальні елементи спортивних	Швидкий приріст результатів, високий рівень розвитку спеціальних фізичних і психологічних якостей (актуально для ігрових видів).

- **Придатність:** Це сукупність властивостей індивіда, що визначають його можливість до виконання певної діяльності. Вона формується здібностями, рівнем знань, умінь, навичок, а також рисами характеру та особливостями емоційно-вольової сфери [20, 67].

- **Схильність:** Стійка орієнтація людини на певну діяльність. Розвивається під впливом умов занять спортом, а також ставлення тренера, друзів, батьків [2, 28, 46].

- **Обдарованість** (моторна, сенсорна, перцептивна, інтелектуальна): Розглядається як високий рівень вроджених задатків, розвиток здібностей і схильності до певного виду спорту, включаючи творче ставлення до справи [58]. Проблема спортивної обдарованості потребує обережного та всебічного аналізу морфологічних, функціональних і психічних властивостей юного спортсмена.

- **Талант:** Визначається як вроджена обдарованість, що є найвищою придатністю індивіда до визначеної діяльності [10, 28]. Завдання тренера — трансформація здібностей учня у яскраво талановиту індивідуальність, що є тривалим творчим процесом, який вимагає самовідданої роботи.

Футбольна діяльність є комплексною та вимагає наявності низки складних спеціалізованих здібностей:

1. Просторова та ігрова орієнтація: Уміння швидко та правильно оцінювати ігрову обстановку на полі.
2. Дисципліноване виконання завдань: Уміння виконувати доцільні та ефективні техніко-тактичні дії під час гри.
3. Здатність до навчання (Моторна пам'ять): Швидке та точне відтворення показаних рухів і технічних прийомів.
4. Адаптаційна здатність: Здатність організму до швидкого пристосування до підвищених функціональних та емоційних навантажень.
5. Індивідуальна творчість та ініціатива: Уміння проявляти в грі свою особистість, пропонувати оригінальні рішення, бути активним, а також контролювати та аналізувати власні дії.

Аналіз наукових і методичних джерел, а також періодичних видань свідчить, що відбір дітей для початку підготовки у футболі в різних країнах починають із певного дитячого віку.

Якщо розглядати оптимальний вік початку занять футболом, можна орієнтуватися на приклади відомих вітчизняних і зарубіжних гравців: Верон, Рівалдо почали займатися у 6 років; Зідан, Мессі, Бекхем, Дель П'єро, Савіола, Рауль — у 7 років; Шевченко, Ребров, Роналдо, Тотті — у 8 років; Лужний, Беккенбауер, Фігу — у 9 років; Кап — у 10 років.

Зокрема, у Німеччині, яка належить до провідних держав із розвитку футболу, вважають, що набирати дітей необхідно якомога раніше (5–10 років), оскільки в такому віці дитина може захопитися футболом назавжди, що сприяє формуванню стійкої схильності.

Спортивний відбір слід розглядати як різновид професійного відбору, що являє собою систему засобів і методів, спрямованих на виявлення індивідів, природні особливості та потенціал яких відповідають специфічним вимогам обраного виду спорту (футболу).

Рис. 1.1. Вік початкового набору в футболі в різних країнах світу

Спортивний відбір базується на трьох ключових елементах [26, 68, 94]:

1. Знання особливостей виду спорту: Глибоке розуміння вимог, що висуваються до спортсмена у змагальній діяльності (наприклад, функціональні, технічні та тактичні вимоги футболу).
2. Науково обґрунтовані критерії: Використання валідних та надійних критеріїв оцінки, що мають чіткі кількісні та якісні характеристики.
3. Апробована процедура відбору: Застосування послідовної, багатоетапної та верифікованої методики селекції.

Проблема відбору юних футболістів може бути успішно вирішена лише на основі тривалих і ретельно організованих комплексних заходів.

1.2. Критерії спортивного відбору

Для виявлення спортивної обдарованості дітей та підлітків необхідний комплексний огляд гравців із застосуванням широкого спектру методів дослідження:

- Педагогічні обстеження: Оцінка рівня фізичної, технічної та тактичної підготовленості.
- Медико-біологічні методи: Оцінка стану здоров'я, функціональних резервів організму та біологічної зрілості.
- Фізіологічні та біомеханічні методи: Вивчення адаптаційних можливостей, ефективності рухових дій та структури рухів.
- Психологічні та соціальні методи: Оцінка ігрового мислення, вольових якостей, мотивації та рівня соціальної адаптації в команді.

Саме такий інтегрований (комплексний) підхід забезпечує наукову достовірність прогнозування спортивного успіху.

З метою спортивного відбору футболістів на різних етапах багаторічного вдосконалення українські футбольні тренери сьогодні використовують нормативні показники, представлені в спеціальній методичній літературі (Навчальна програма з виду спорту та ін.) [4, 12].

Запропоновані фахівцями критерії можна розподілити на декілька груп. Перспективність та обдарованість футболіста на етапі спеціалізованої базової підготовки переважним чином визначається за результатами складання комплексу тестових завдань. Це тести, в яких визначаються швидкісно-силові та координаційні здібності, прояв загальної та спеціальної витривалості, а також техніко-тактичної підготовленості гравця. Для кожної групи тестів розроблені відповідні шкали оцінювання результатів.

Для успішного складання першої частини традиційних тестових завдань (тестування рухових здібностей) не обов'язково взагалі вміти грати у футбол.

Показники, такі як швидкість бігу на 30 метрів, показники стрибкової сили або пробігання довгих дистанцій, можуть бути використані, на наш погляд, з метою визначення стану готовності гравця на конкретний момент

часу або для спостереження динаміки змін фізичної підготовленості спортсмена протягом тривалого часу тощо.

Використання цих тестів з метою спортивного відбору (тобто прогнозування довгострокового успіху) виглядає досить сумнівно. Особливо враховуючи той факт, що переважна більшість із цих фізичних якостей піддається суттєвій корекції та розвитку протягом тренувального процесу.

Якщо використовувати традиційні фізичні тести для відбору футболістів на кожен наступний етап підготовки, ми неминуче спостерігатимемо ситуацію, при якій більш фізично підготовлені та біологічно зрілі діти будуть отримувати найвищі рейтинги. Це створює ризик стратегічної помилки відбору.

Практично всі рекомендовані в спеціальній літературі тестові завдання для визначення спортивної обдарованості футболістів мають допоміжний характер. У цих тестах не визначаються ключові ігрові здібності спортсмена. Навіть та група тестів, яка рекомендована фахівцями для визначення рівня техніко-тактичної підготовленості, не відображає спеціальних ігрових здібностей і не може бути використана з метою обґрунтованого відбору футболістів.

Ігрова обдарованість та перспективність молодого футболіста повинна оцінюватись виключно під час гри або у ігрових модельних епізодах, максимально наближених до умов змагальної діяльності. Можна безліч разів точно виконувати удари по воротах під час тестових завдань наодинці, або ефективно вести м'яч поміж стійок, однак при цьому не зуміти реалізувати свої технічні навички в реальному матчі.

Проведені дослідження з окресленої проблеми [13] показали, що результати виконання тестових ударних завдань не мають суттєвих кореляційних зв'язків із виконанням тих самих ударів/пасів під час реальної гри.

Навіть змодельовавши пульсові режими виконання дій у тестах на тренуваннях і максимально наблизивши їх до змагальних умов, відсоток

успішних дій у тестових завданнях був набагато вищим, ніж під час матчу. Річ не лише у психологічній напрузі. В умовах реальної гри, для того, щоб виконати точний пас, удар або обведення, спортсмену необхідно здійснити значну кількість тактичних взаємодій із партнерами, подолати супротив захисників команди суперника, які активно протидіють виконанню цих дій.

Під час відбору футболістів вже в підлітковому віці необхідно орієнтуватися на комплекс специфічних здібностей, які визначають подальшу можливість грати у дорослий футбол.

Під час здійснення відбору сьогодні не враховують надважливі ігрові здібності футболістів, такі як:

- Здатність гравця приймати правильні ігрові рішення у захисті та нападі.
- Можливість грати під тиском суперника та «читати» гру.
- Володіння творчими ігровими здібностями.
- Ефективність гри один в один у захисті та нападі.

Ці специфічні ігрові здібності не мають об'єктивно метричних одиниць вимірювання (с, см, %). Однак вони відіграють вирішальну роль для подальших спортивних звершень і можуть інколи повністю компенсувати недоліки технічної та фізичної підготовленості, невідповідність модельним антропометричним даним тощо.

Багатьма спеціалістами наголошується на необхідності врахування під час відбору на цьому етапі так званого «ігрового інтелекту» (Game IQ), який має надзвичайно важливе значення у всіх ігрових видах спорту. Змагальна діяльність у командних іграх вимагає наявності у спортсмена високого рівня розвитку інтелектуальних можливостей, які напрямую впливають на якість та швидкість прийняття рішень за мінімальні проміжки часу в умовах невизначеності та багаточисельності варіантів вибору ігрових дій. Нестандартність дій гравців у залежності від ігрової ситуації та прийняття творчих рішень у складних умовах позитивно впливають на ведення змагальної діяльності команди та стають ключовими факторами успіху.

Саме наявність високорозвинутих інтелектуальних ігрових можливостей відрізняє спортсменів високого класу від спортсменів нижчих розрядів. Завдяки високому рівню ігрового інтелекту та досвіду, деяким спортсменам вдається продовжувати виступати на найвищому рівні досить тривалий час (до 40 років і більше), попри зниження функціональних можливостей та наявності хронічних травм.

У спорті вищих досягнень показники змагальної діяльності можуть надати повноцінну інформацію під час визначення таких здібностей. Однак у підлітковому віці, особливо з урахуванням проблем біологічного дозрівання, такий підхід втрачає свою надійність.

Стає очевидною необхідність створення комплексного механізму відбору, який би враховував прояв різних сторін підготовленості спортсменів, з урахуванням їх пріоритетної значущості для визначення перспективних футболістів, здатних потрапити до спорту вищих досягнень. Особлива роль у цій системі має бути відведена оцінюванню специфічних ігрових здібностей, які не мають об'єктивно метричних одиниць вимірювання.

1.3. Спортивна спеціалізація: селекція та прогнозування в футболі

Одним із специфічних принципів спортивної підготовки є поглиблена спеціалізація спортсменів. Вона проявляється у максимальній концентрації зусиль і часу у роботі, що прямо чи опосередковано впливає на ефективність підготовки до виступу в конкретних номерах спортивної програми [71, 114]. І якщо в багатьох видах спорту така необхідність вже не викликає сумнівів, то у спортивних іграх єдиного підходу до вирішення цієї проблеми поки що не існує.

Різноманітність завдань ігрової діяльності характеризується чисельними ситуаціями, які повинні бути вирішені оперативно та ефективно. Практика показує, що адекватність завдань та їх вирішення у футболі залежить від

правильності вибору та виконання ігрових функцій (амплуа) у команді [3, 7, 22, 90, 94, 121, 132].

Однак, на сьогоднішній день існують різні думки відносно питань універсалізації та спеціалізації в командних іграх.

- Прибічники універсалізації передбачають стирання кордонів між різними ігровими ланками у команді, коли кожен гравець здатен ефективно діяти на декількох позиціях. Слід зазначити, що найбільш активну позицію у цьому питанні займає низка спеціалістів та тренерів саме з футболу [3].

Спеціалісти з інших спортивних ігор (баскетбол, волейбол, гандбол) вкладають дещо інший зміст у термін “універсалізація”. Справа в тому, що в них атака та захист відбуваються всім складом незалежно від номінальних позицій.

Універсалізація не ставиться під сумнів і не заперечується спеціалістами, адже вона відображає сучасні тенденції у розвитку спортивних ігор в цілому. Однак вона повинна базуватися на оволодінні гравцями своїх основних функцій, а вже потім — на розширенні їхніх можливостей при виконанні суміжних ігрових обов’язків [3, 7, 121].

Таким чином, універсалізація не виключає спеціалізації. Навпаки, спеціалізація допомагає більш якісному прояву індивідуальних здібностей спортсменів, а універсалізація передбачає різнопланове їх використання для реалізації складних тактичних замислів тренера.

Повна універсалізація футболістів без розподілу їх за функціями недоцільна, оскільки вона не враховує:

1. Морфологічні та функціональні дані гравців (наприклад, антропометрію воротаря чи швидкісні якості вінгера).
2. Їхні схильності та здібності до вирішення тих чи інших змагальних завдань. [3, 7, 22].

Раціональний розподіл гравців за ігровими функціями створює кращі умови для повного розкриття індивідуальних можливостей спортсменів, а

відповідно – і для більш ефективного використання кожного гравця у загальних інтересах команди в цілому.

Незважаючи на “творчу дискусію” відносно питань спеціалізації й універсалізації, багатьма провідними спеціалістами з футболу підкреслюється значущість розподілу ігрових обов’язків для ефективної побудови як тренувального процесу, так і процесу гри.

На сьогоднішній день у спеціальній літературі немає єдиної думки стосовно того, у якому віці слід розпочинати ігрову спеціалізацію футболістів.

- Рання спеціалізація: Одні спеціалісти вважають, що необхідно починати спеціалізацію (визначення амплуа) якомога раніше.
- Пізня спеціалізація (Універсалізація): Інші вважають за потрібне більш тривалий час відвести на всебічну підготовку юного футболіста, закласти широкий техніко-тактичний арсенал, а вже потім приступати до вибору ігрових функцій у команді, до яких спортсмен має більшу схильність.

Етап спеціалізованої базової підготовки у футболі охоплює період з 14 до 16–17 років. Певно, що саме у цьому віці найбільш доцільно проводити ігрову спеціалізацію за функціями, оскільки вже закладається необхідна база техніко-тактичних дій, що характерні певній ігровій позиції (наприклад, фланговий захисник, опорний півзахисник) [12, 72].

Однак, слід також пам’ятати, що відведених 2–3-х років спеціалізованої підготовки інколи не вистачає для того, щоб якісно оволодіти техніко-тактичним арсеналом, характерним лише для одного ігрового амплуа. Тому складно говорити про оволодіння за цей період усіма функціями та діями у футболі.

Тільки найбільш обдаровані та талановиті спортсмени здатні до оволодіння декількома, і найчастіше суміжними функціями у футболі [3, 7].

Для цього, окрім рухової обдарованості та високого ігрового інтелекту, такі гравці повинні мати також морфологічні передумови до такої універсалізації. Вони, як правило, мають проміжні показники тотальних

розмірів тіла та функціональних характеристик порівняно з гравцями, що виступають на своїх суворо визначених основних позиціях.

Основна цінність таких універсальних гравців полягає не лише в тому, що вони можуть ефективно діяти на різних позиціях на полі, а у тому, що, граючи проти футболіста основного амплуа (наприклад, флангового захисника), вони переграють його за рахунок якостей, що характерні іншому амплуа (наприклад, технічних навичок, притаманних півзахисникам, або швидкості, характерної для нападників).

Таким чином, універсальний гравець створює тактичну перевагу через нестандартну функціональність на певній позиції.

На думку фахівців, процес визначення ігрової спеціалізації у футболі також потребує етапності і може тривати декілька років. Пояснюється це тим, що процес вибору ігрових амплуа починається традиційно на етапі спеціалізованої базової підготовки (13–16 років).

Організм підлітків у цей період продовжує інтенсивне зростання та розвиток. Визначити одразу майбутні антропометричні параметри (наприклад, зріст та розмах рук для воротаря чи центрального захисника) у цей період практично неможливо, адже саме ці дані гравців у майбутньому визначають кінцеве ігрове амплуа. Крім того, у спортсменів у подальшому можуть виявитися схильність до виконання певних ігрових функцій у рамках нападу, півзахисту або захисту. Ця проблема є загальною для ігрових командних видів спорту.

Ряд фахівців [17, 29, 52] пропонують проводити ігрову спеціалізацію футболістів у два етапи:

1. Перший етап: Припадає на період спеціалізованої базової підготовки.
2. Другий (підсумкова) етап: На етап підготовки до вищих спортивних досягнень.

Аналіз літературних джерел не виявив одноголосної думки фахівців щодо необхідності врахування майбутньої ігрової спеціалізації під час відбору футболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки.

Вважається, що на цьому етапі взагалі вкрай складно визначити майбутню ігрову спеціалізацію футболіста. Ігрову спеціалізацію потрібно проводити поетапно з подальшим поглибленням, з урахуванням проявлених здібностей та вмінь. Чим більшим арсеналом техніко-тактичних дій оволодіє гравець у дитячо-юнацькому віці, тим краще. Такий універсальний футболіст зможе вдало зіграти на будь-якій позиції, на якій він може опинитися під час гри.

Зазвичай у віці 14–16 років футболістів розподіляють на гравців лінії захисту, півзахисту та нападу і спостерігають за їхнім подальшим біологічним розвитком та становленням як гравців.

Значна кількість тренерів дотримуються тієї думки, що необхідно прогнозувати майбутню ігрову спеціалізацію футболіста. Тобто, на якій позиції цей молодий гравець зможе грати не в дитячо-юнацькому, а у дорослому спорті. Від цього залежить його перспективність і шанси пройти спортивний відбір на наступному етапі [1, 9, 33 та ін.].

Нерідко зустрічаються випадки, коли юний спортсмен, який демонструє непогані результати на юнацьких змаганнях, не привертає увагу тренерів та селекціонерів через те, що вони прекрасно розуміють безперспективність цього спортсмена у спорті вищих досягнень і не бачать, на якій ігровій позиції у майбутньому його можна буде задіяти.

Висновки до розділу 1

Важливим напрямом підвищення ефективності змагальної діяльності в ігрових командних видах спорту є вдосконалення системи відбору та орієнтації підготовки спортсменів на всіх етапах багаторічного вдосконалення. Проведений літературний огляд показав, що проблеми спортивного відбору у футболі вивчалися багатьма вітчизняними та

іноземними фахівцями. Попри це, на сьогодні існує суттєвий дефіцит знань, пов'язаних із особливостями відбору футболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки.

Необхідність створення чіткої технології організації відбору та визначення критеріїв для діагностики індивідуальних можливостей гравців, що перебувають на цьому етапі, є вкрай важливим завданням теорії та практики футболу.

Як показав літературний огляд, одним із важливих факторів під час здійснення відбору футболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки може стати прогнозування ігрового амплуа спортсменів. Процес відбору потребує потенційного врахування тих функцій, які зможе виконувати футболіст під час організації техніко-тактичних взаємодій команди у дорослому футболі.

Переважає більшість спеціалістів одноголосно сходяться на думці, що спортивний результат в ігрових видах спорту залежить від дії багатьох факторів. При цьому використання результатів виступів на змаганнях у дитячо-юнацькому віці багатьма фахівцями ставиться під сумнів з точки зору прогнозування майбутніх успішних виступів у спорті вищих досягнень.

Футболісти високої кваліфікації не відрізняються високим рівнем функціональної підготовленості, якщо порівнювати їх, наприклад, із представниками циклічних видів спорту. Рівень прояву максимального споживання кисню (VO_{2max}) у футболістів певних ігрових амплуа може не мати достовірних відмінностей із чоловіками, які спортом взагалі не займаються. Змагальна діяльність цих гравців вочевидь потребує високого рівня прояву інших якостей та навичок (морфологічні, специфічні ігрові тощо).

Постійна зміна ритму та характеру гри, динамічність розгортання ігрових ситуацій на полі, залежність змагальної діяльності від психологічних та техніко-тактичних дій окремих виконавців потребують аналізу широкого комплексу здібностей спортсменів, необхідного для того, щоб мінімізувати вірогідність здійснення помилки під час відбору гравців.

Проведений літературний огляд показав, що під час відбору гравців у дитячо-юнацькому віці сьогодні практично не використовуються суб'єктивні критерії оцінювання, які характеризують специфічну ігрову складову підготовленості футболістів. До них належать:

- Ігровий інтелект (Game IQ);
- Креативні ігрові здібності;
- Можливість грати під тиском суперника;
- Здатність гри один в один та інше.

Ці критерії можуть слугувати в якості інформативного інструменту прогнозування обдарованості юних виконавців та їх подальших успішних виступів у спорті вищих досягнень.

Розділ 2

МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Методи дослідження

Аналіз літературних джерел проводився з метою визначення основних проблем відбору футболістів та орієнтації їх підготовки на різних етапах багаторічного вдосконалення.

Вивчалися дані вітчизняних та зарубіжних спеціалістів відносно особливостей організації та проведення відбору у першій стадії багаторічної підготовки (становлення вищої спортивної майстерності). Особливу увагу під час роботи зі спеціальною науково-методичною літературою було приділено:

- Вивченню основних критеріїв, які використовуються під час відбору футболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки.
- Визначенню організаційно-методичних особливостей проведення відбору на цьому етапі.
- Окремо розглядалися питання ігрової спеціалізації в спортивних іграх загалом, та футболі, зокрема.
- Були розглянуті основні фактори, що визначають вибір ігрового амплуа у футбольній команді, складність та ступеневість цього процесу, завершення якого припадає на етап підготовки до спорту вищих досягнень.

Відповідно до напрямку роботи було проаналізовано науково-методичну і спеціальну літературу вітчизняних та зарубіжних авторів, загальною кількістю 60 джерел. Протягом дослідження проаналізовано спеціальну літературу з бібліотечних фондів Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, навчально-методичну літературу, що знаходиться у вільному доступі в мережі Інтернет.

2.1.2 Анкетування

З метою визначення ключових факторів, які впливають на відбір футболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки, було проведено анкетування тренерів і фахівців з футболу.

Джерелом інформації в анкеті були письмові судження-відповіді на питання про значущість критеріїв і показників для відбору футболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки.

- Перша анкета: Питання були спрямовані на визначення ключових факторів та критеріїв, що можуть бути використані під час здійснення відбору.
- Друга анкета: Респондентам необхідно було визначити рангові коефіцієнти для виділених критеріїв відбору з урахуванням їх пріоритетної значущості для відбору футболістів різного ігрового амплуа (наприклад, захисників, півзахисників, нападників).

Основними вимогами до питань, які містилися в анкеті, були наступні:

- Валідність: Обґрунтованість, міра відповідності питань анкети проблематиці, що досліджувалась.
- Лаконічність: Речення складені з 11–13 слів (або менше) для забезпечення чіткого сприйняття фрази без суттєвого спотворення основного її змісту.
- Однозначність: Передбачає однакове розуміння всіма респондентами суті питання, яке було вкладено в нього дослідником.

2.1.3 Метод експертних оцінок

Експертиза (або метод експертних оцінок) — це метод, який дозволяє дати оцінку досліджуваному явищу у вигляді узагальненої думки фахівців (експертів) з цієї проблеми.

- Використання: Метод експертних оцінок використовувався з метою визначення думок експертів відносно пріоритетної значущості різних критеріїв та показників для відбору футболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки [34].

- Методика: Найбільш досконалим методом колективної оцінки є дельфійський метод, який передбачає програму індивідуальних опитувань (без колективного обговорення), зазвичай у вигляді таблиць.

- Експерти оцінювали запропоновані показники у порядку зниження їх значущості (ранжування).

- Максимальна кількість балів дорівнювала загальній кількості показників, а мінімальна — одиниці.

- Місце, зайняте кожним показником, визначалося сумою набраних балів: чим більша сума балів, тим вище зайняте місце (тим більш значущим був показник).

- Оцінка узгодженості: Рівень погодженості думок опитаних експертів визначався за допомогою розрахунку коефіцієнта конкордації Кенделла (W).

$$W = 12S / m^2 (n^3 - n) \text{ де,} \quad (2.1.)$$

- S – сума квадратів відхилення від середнього значення, розраховується за формулою
- m – помилка репрезентативності
- n – об'єм вибірки.

Методика експертизи включала в себе:

- Формулювання завдань, відбір і комплектування групи експертів, що брали участь в експертизі.

- Складання плану експертизи, проведення опитування експертів.

- Аналіз і обробка отриманої інформації.

Якість проведеної експертизи визначається на основі ступеня погодженості думок експертів.

Для кількісної оцінки такої погодженості використовується коефіцієнт конкордації Кенделла (W або W_p).

Коефіцієнт конкордації знаходиться в межах від 0 до 1:

$$0 < W < 1$$

де:

- $W = 0$ — свідчить про відсутність погодження думок експертів.
- $W = 1$ — свідчить про повну єдність думок експертів.

Висновок про дійсність експертизи приймається на основі порівняння розрахованого коефіцієнта (W_p) з встановленим критичним (граничним) рівнем ($W_{\{гр.\}}$).

Таблиця 2.1.

Критерії визначення погодженості думок експертів

Умова	Висновок	Дія
$W_p \geq W_{\{гр.\}} = 0,7$	Експертиза відбулася і є дійсною.	Результати приймаються для подальшого аналізу.
$W_p < W_{\{гр.\}} = 0,7$	Погодженість думок є недостатньою.	Необхідно провести додаткові процедури (наприклад, відсіювання крайніх думок або виключення оцінок некомпетентних експертів) для підвищення рівня конкордації.

Виходячи зі значень діагностичної інформативності тестів, а також враховуючи рекомендації науково-технічного комітету Федерації футболу України, нами були обрані наступні критерії для оцінки фізичної підготовленості футболістів групи спеціалізованої базової підготовки:

Оцінювана якість	Обраний критерій
Стартова швидкість	Біг 30 м з місця з високого старту
Швидкісно-силові якості	Стрибок у довжину з місця (польові гравці) / Стрибок у висоту з місця (воротарі)
Спритність (Координація)	Човниковий біг 3×10 м
Загальна витривалість	Біг 1000 м

2.2. Організація дослідження

Написання кваліфікаційної роботи передбачало поетапне вирішення поставленої мети та завдань дослідження.

Перший етап дослідження (жовтень – грудень 2024 року). Були проаналізовані та узагальнені дані науково-методичної літератури щодо проблем відбору футболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки.

Вивчено зарубіжний досвід процесу підготовки та спортивного відбору футболістів 14–16-річного віку.

Визначено недоліки існуючих в Україні критеріїв для здійснення відбору футболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки.

Другий етап дослідження (січень– березень 2025 року). Були систематизовані та обґрунтовані критерії для відбору футболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки. Створені модельні характеристики різних сторін підготовленості спортсменів 14–16-річного віку (техніко-тактичної, фізичної, морфології тощо). Встановлено пріоритетну значущість критеріїв та показників під час відбору у 14–16-річному віці. Визначено вплив вікових особливостей під час відбору футболістів. Створено механізм організації для проведення відбору футболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки. Здійснена статистична обробка отриманих даних.

Третій етап дослідження (квітень – серпень 2025 року). Були визначені критерії відбору футболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки та здійснене їх подальше впровадження у процес підготовки збірних команд Вінницької області з футболу під час підготовки до офіційних змагань. Підготовка кваліфікаційної роботи до захисту.

РОЗДІЛ 3

СТАН ПІДГОТОВЛЕНOSTІ ЮНИХ ФУТБОЛІСТІВ НА ЕТАПІ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ БАЗОВОЇ ПІДГОТОВКИ

3.1. Експертна оцінка тренерів щодо спеціальних здібностей футболістів етапу спеціалізованої базової підготовки

Починаючи з етапу спеціалізованої базової підготовки, тренери активно намагаються побачити перспективи використання сильних сторін підготовленості спортсмена у майбутній змагальній діяльності, а саме — в команді високої кваліфікації. Це включає розуміння того, в рамках якої ігрової позиції (амплуа) можна буде використовувати конкретного гравця.

Складність відбору на цьому етапі (14–16 років) обумовлена низкою факторів:

- Нерівномірний біологічний розвиток підлітків (феномен акселерації/ретардації).
- Хвилеподібне зростання рівня прояву різних сторін підготовленості.
- Нестабільність результатів змагальної діяльності, спричинена як фізичними, так і психоемоційними змінами.

Через ці об'єктивні чинники існує висока вірогідність здійснення селекційної помилки, коли найбільш обдаровані, але пізно дозріваючі (ретарданти), можуть бути відсіяні.

Потрібно зазначити, що сьогодні в спеціальній літературі представлена значна кількість критеріїв та нормативних параметрів, рекомендованих для визначення обдарованості дітей на етапі спеціалізованої базової підготовки.

У процесі відбору значна увага приділяється діагностиці об'єктивних показників. До них відносять:

- Рівень прояву рухових якостей та здібностей (швидкість, витривалість, координація).

- Антропометричні дані (зріст, вага, тощо).
- Рівень техніко-тактичної підготовленості (за стандартизованими тестами).

Фактично всі ці рекомендовані показники мають об'єктивно метричні одиниці вимірювання (см, м, с тощо). Ми називаємо такий підхід традиційним.

□ Сильні сторони (переваги):

- Можливість співставлення: забезпечує реальне порівняння результатів тестування, змагальної діяльності та вимірювань.
- Об'єктивний моніторинг: дозволяє об'єктивно оцінювати динаміку змін. Наприклад:
 - Приріст довжини тіла за рік свідчить про темпи біологічного дозрівання та прогнози кінцевого зросту.
 - Показники ефективності змагальної діяльності (умовні одиниці) об'єктивно оцінюють результативність дій гравця протягом циклу підготовки.

□ Слабкі сторони (недоліки):

Суттєвим недоліком подібного «апаратного оцінювання» є те, що значна кількість важливих ігрових задатків та здібностей виходять за рамки можливості їх об'єктивного контролю.

Варіативна природа змагальної діяльності у футболі та необхідність творчої інтерпретації ігрових ситуацій вимагають від гравців прояву високоспецифічних інтелектуальних здібностей. Ці здібності включають:

- своєчасне прийняття правильних рішень.
- вирішення різноманітних тактичних завдань у реальних ігрових умовах.
- прояв ігрового інтелекту та креативності.

Такі здібності яскраво проявляються під час реальної гри або в процесі виконання модельних вправ, максимально наближених до змагальної специфіки.

Основна проблема такої суб'єктивної діагностики полягає у:

1. Необхідності залучення кваліфікованих тренерських кадрів (експертів).

2. Забезпеченні їхньої неупередженої професійної оцінки специфічних ігрових здібностей.

Організаційна та методична складність подібного оцінювання, ймовірно, вплинула на те, що сьогодні під час відбору переважним чином використовують саме традиційні (об'єктивно метричні) критерії. Представлені сьогодні в нормативних документах модельні параметри підготовленості футболістів різного віку затверджені й використовуються як перевідні на наступний етап.

За результатами проведеного методу експертних оцінок, визначено найбільш та найменш інформативні критерії відбору футболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки (рис. 3.1).

- Найбільш інформативні критерії:

1. Здатність до подальшого навчання та прогресування: $10,3 \pm 0,72$ бали.

2. Рівень розвитку рухових якостей: $9,18 \pm 0,12$ балів.

3. Антропометричні дані гравця: $9,06 \pm 1,31$ балів.

- Найменш значущі критерії:

1. Нормативно-правові критерії відбору: $1,73 \pm 0,75$ балів.

2. Досвід виступів на високому рівні: $2,75 \pm 0,98$ балів.

Коефіцієнт конкордації Кенделла (W) склав:

$$W = 0,72$$

Оскільки розраховане значення $W = 0,72$ перевищує пороговий рівень $W_{\{гр.\}} = 0,7$ це свідчить про високу погодженість думок експертів і підтверджує надійність проведеної експертизи.

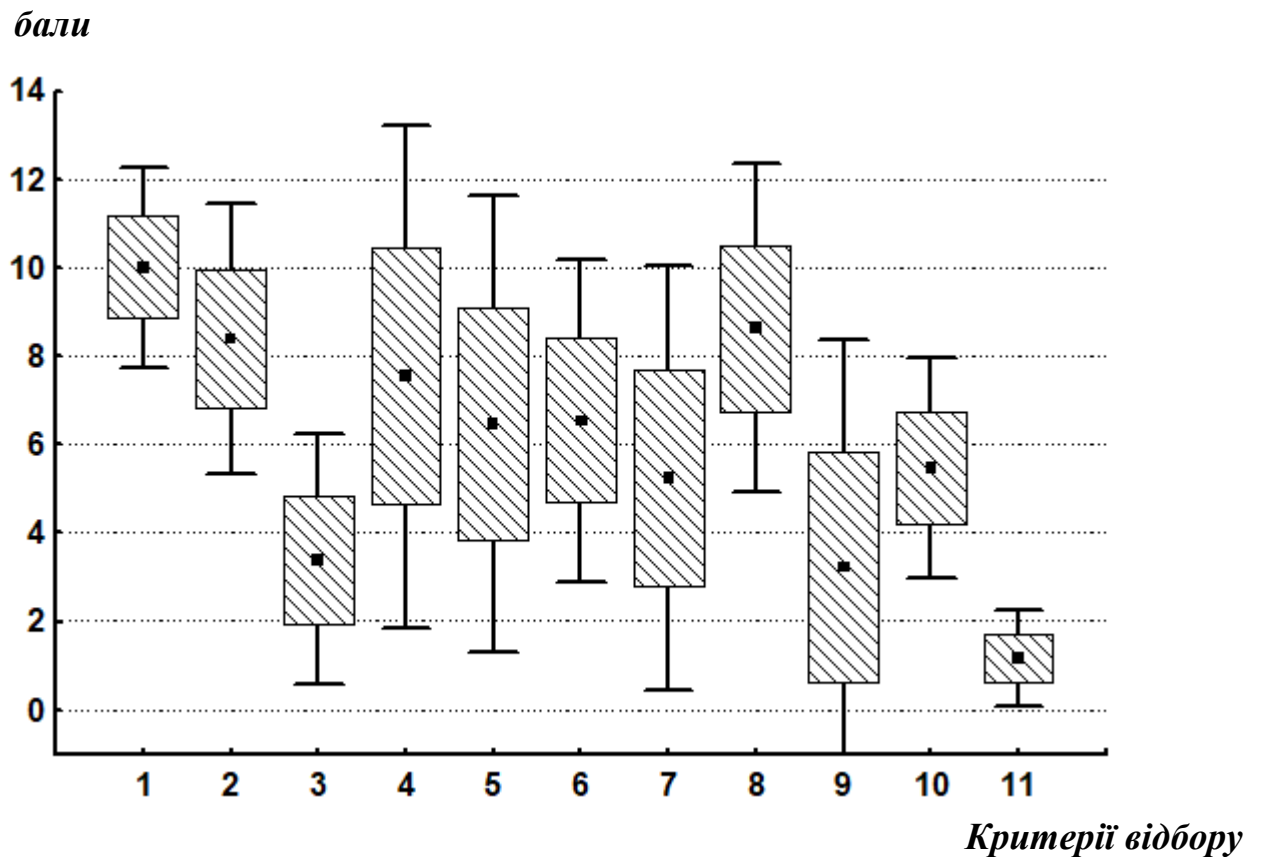

Рис.3.1. Експертна думка щодо значущості критеріїв відбору футболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки:

1- здатність до навчання та подальшого зростання спортивних результатів; 2 – рівень розвитку рухових якостей; 3 – досвід виступів у змаганнях високого рівня; 4 – техніко-тактична підготовленість; 5 – відповідність певному ігровому амплуа; 6 – рівень прояву психологічних якостей; 7 – функціональні можливості важливих для виду спорту систем організму; 8 – антропометричні дані; 9 – відповідність гравця стилю команди; 10 – відсутність захворювань та патології які здатні лімітувати подальші успіхи; 11 – нормативно-правові аспекти відбору

При цьому, експерти підкреслюють важливість антропометричних даних для футболістів усіх ігрових амплуа, без виключення, що є важливим фактором для довгострокового прогнозування кар'єри.

Звичайно, найбільшої цінності антропометричні дані (особливо зріст) набувають для гравців, орієнтованих на гру у штрафному майданчику — як для центральних нападників, так і для воротарів.

Можна сьогодні також спостерігати тенденцію до збільшення показників зросту й у захисників (центральні та флангові). Ця тенденція, скоріш за все, обумовлена необхідністю ефективної протидії грі на "другому поверсі" (верхова боротьба) під час стандартних положень та подач. Очевидно,

що високий захисник має більше шансів виграти верховий м'яч і, відповідно, підвищити надійність оборони.

Значущість багатьох критеріїв для відбору на етапі спеціалізованої базової підготовки свідчить про критичну важливість полікомпонентного оцінювання обдарованості спортсмена.

Спортивні результати у футболі залежать від великої кількості факторів (фізичних, технічних, тактичних, психологічних), кожен із яких може зіграти вирішальну роль у процесі індивідуального становлення гравця.

Охоплення в процесі діагностики максимально можливої кількості інформативних критеріїв та показників дозволить, на наш погляд, мінімізувати вірогідність селекційної помилки під час пошуку футболістів, здатних досягти рівня спорту вищих досягнень.

3.2. Рівень фізичної підготовленості юних футболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки

У практиці футболу оцінці рівня підготовленості спортсменів найбільша увага приділяється критеріям фізичної підготовленості.

Така увага пояснюється двома основними факторами:

1. Простота застосування: Тести для визначення рівня фізичної підготовленості є достатньо простими та стандартизованими у використанні.
2. Висока надійність: Вони характеризуються як більш надійні порівняно з тестами для оцінки технічної та тактичної підготовленості.

Значущість критеріїв фізичної підготовленості також обумовлюється тим, що ефективність змагальної діяльності у футболі значною мірою визначається саме рівнем прояву фізичних якостей гравців. Фізичні якості, по суті, створюють функціональну основу для вдосконалення всіх інших сторін підготовленості футболістів: технічної, тактичної та психологічної.

Отже, саме критерії фізичної підготовленості якнайповніше характеризують рівень майстерності футболістів, а результати комплексного тестування є основою для створення моделі підготовленості гравців.

Аналіз наукових і методичних джерел свідчить про використання великої кількості тестів для оцінки фізичної підготовленості у футбольній практиці.

Виходячи зі специфіки ігрової діяльності, що характеризується проявом швидкісних, швидкісно-силових якостей, швидкісної та загальної витривалості, найбільш інформативними тестами є:

- Біг 30 м (для швидкості).
- Стрибок у довжину з місця (для швидкісно-силових якостей).

Дещо меншою інформативністю характеризуються тест Купера та човниковий біг 3×10 м [25, 63].

Слід уточнити, що кожен тест володіє двома видами інформативності:

- Діагностична інформативність (ДІ): Передбачає визначення стану спортсмена у момент обстеження. Значення ДІ повинно бути не менше 0,3.
- Прогностична інформативність (ПІ): Дозволяє зробити висновок про майбутні показники спортсмена. Значення ПІ має бути не менше 0,6 [16].

Динаміка показників фізичної підготовленості футболістів різних амплуа упродовж річного циклу підготовки за вище переліченими критеріями представлена у табл. 3.1.

Таблиця 3.1.

Показники фізичної підготовленості юних футболістів етапу спеціалізованої базової підготовки (n=74) упродовж року

Показники	Амплуа гравців	Результати тестування $\bar{x}$ (S)			
		вересень	листопад	лютий	травень
1	2	3	4	5	6
Біг 30 м з місця, с	Захисники (n=21)	5,46 (0,09)	5,30 (0,07)	5,27 (0,11)	5,16 (0,05)
	Півзахисники (n=20)	5,41 (0,05)	5,33 (0,09)	5,30 (0,08)	5,20 (0,08)
	Нападники (n=21)	5,40 (0,89)	5,28 (0,05)	5,26 (0,09)	5,13 (0,10)
	Воротарі (n=12)	5,51 (0,10)	5,42 (0,10)	5,40 (0,06)	5,33 (0,09)
Продовження табл. 3.1					
1	2	3	4	5	6
	Захисники (n=21)	1,79 (0,04)	1,90 (0,04)	1,86 (0,06)	1,99 (0,08)
	Півзахисники (n=20)	1,75 (0,05)	1,82 (0,06)	1,82 (0,04)	1,88 (0,06)

Стрибок у довжину з місця, м	Нападники (n=21)	1,78 (0,08)	1,87 (0,06)	1,86 (0,08)	1,96 (0,04)
Стрибок у висоту з місця, см	Воротарі (n=12)	42,3 (0,91)	45,6 (0,84)	43,7 (1,01)	49,2 (0,93)
Човниковий біг 3x10 м, с	Захисники (n=21)	8,68 (0,10)	8,52(0,06)	8,50(0,08)	8,48(0,06)
	Півзахисники (n=20)	8,67 (0,08)	8,53(0,02)	8,50(0,06)	8,46(0,04)
	Нападники (n=21)	8,63 (0,06)	8,50 (0,04)	8,48 (0,06)	8,43 (0,02)
	Воротарі (n=12)	8,62 (0,11)	8,49 (0,04)	8,45 (0,08)	8,39 (0,06)
Біг 1000 м, с	Захисники (n=21)	252,0 (4,20)	248,6 (4,10)	246,0 (3,60)	241,0 (3,98)
	Півзахисники (n=20)	246,2 (3,80)	240,5 (4,20)	234,6 (3,20)	237,7 (4,60)
	Нападники (n=21)	250,1 (4,60)	247,3 (4,54)	242,0 (4,00)	239,4 (4,40)
	Воротарі (n=12)	258,7(3,82)	254,8(4,40)	256,2 (3,80)	250,6 (3,80)

Отримані дані тестування свідчать про нерівномірність у розвитку більшості фізичних якостей у гравців різних амплуа.

Протягом дослідження зафіксовано нижчі результати у гравців усіх амплуа на початку дослідження (осінь) та кращі результати під час останнього тестування (травень). Це пояснюється закономірностями річного циклу підготовки: після літніх канікул рівень тренуваності знижується, а за час регулярних тренувань протягом навчального року – закономірно зростає.

За показниками розвитку швидкісних якостей на всіх етапах дослідження найкращі результати традиційно показали нападники (5,40 с – 5,13 с), тоді як найнижчі були зафіксовані у воротарів (5,51 с – 5,33 с).

Приріст показників бігу на 30 м з місця становив:

- Захисники: 5,5%
- Нападники: 5,0%
- Півзахисники: 3,9%
- Воротарі: 3,3%

Серед польових гравців найвищі результати визначені у захисників (1,79 м – 1,99 м), дещо нижчими були у нападників (1,78 м – 1,96 м) та півзахисників (1,75 м – 1,88 м).

Покращення результатів упродовж року відбулися у всіх польових гравців, але величина приросту була різною:

- Захисники: 11,2%
- Нападники: 10,1%
- Півзахисники: 7,4%

Для воротарів, зважаючи на переважання стрибків угору у структурі їхньої рухової діяльності, для визначення швидкісно-силових здібностей використовувався стрибок у висоту з місця. За річний цикл підготовки гравці цього амплуа покращили свої результати в середньому з 42,3 см до 49,2 см, що складає значний приріст — 16,3%.

Найвищі показники у спритності визначені у нападників (8,63 с – 8,43 с) та воротарів (8,62 с – 8,39 с).

Найбільший приріст результатів за річний цикл підготовки відбувся у:

- Воротарів: 2,7%
- Півзахисників: 2,4%
- Захисників та нападників: 2,3%

У показниках загальної витривалості у гравців різних амплуа також відбулися позитивні зміни. Найвищі показники упродовж року показували півзахисники, а найнижчі – воротарі.

Приріст результатів склав:

- Захисники: 4,4%
- Нападники: 4,3%
- Півзахисники: 3,5%
- Воротарі: 3,1%.

Для більш наочного уявлення загальних змін у результатах фізичної підготовленості приріст у показниках представлений на рис. 3.1.

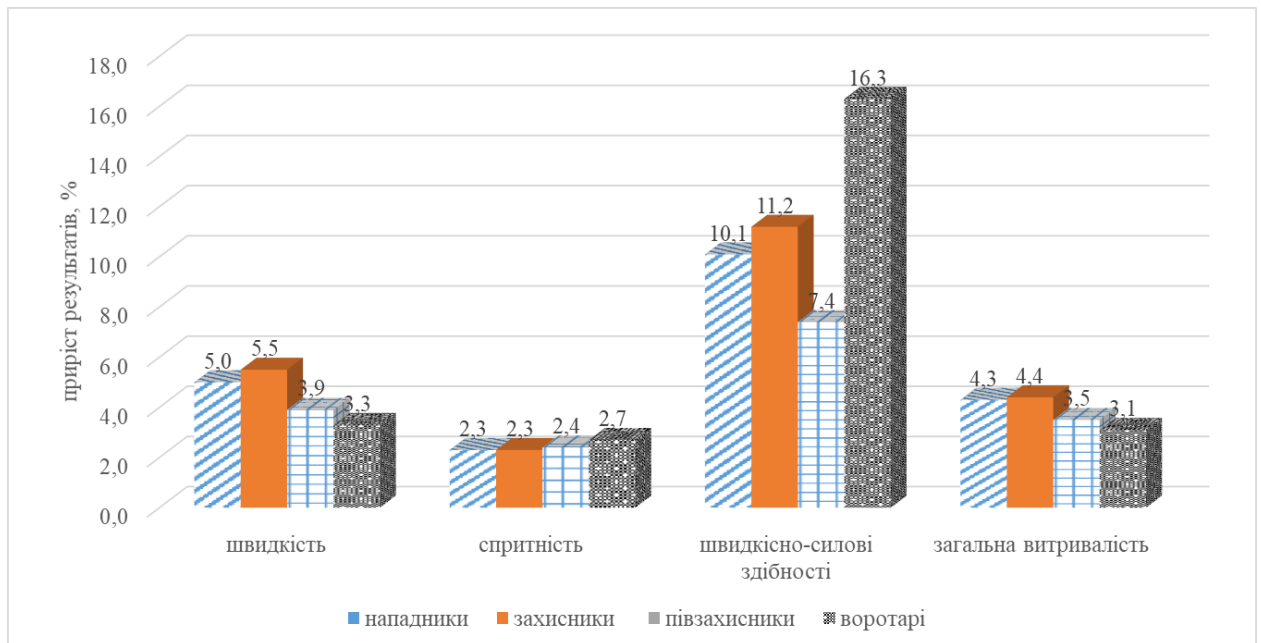

Рис. 3.1. Приріст показників фізичної підготовленості юних футболістів різного амплуа протягом річної підготовки, у %

Загалом, зафіксована динаміка показників фізичних якостей відповідає чутливим періодам їх розвитку та одночасному посиленню з боку спеціального тренування юних футболістів.

Найбільший приріст був зафіксований у тих якостях, що вважаються провідними для ефективної гри у футбол (швидкість, швидкісна сила).

Важливо, що рівень розвитку фізичних якостей у гравців різного амплуа суттєво різниться за всіма показниками. Це свідчить про:

- Спеціальний відбір на цьому етапі тренування.
- Переважне формування здібностей, які відповідають їхнім ігровим функціям.

3.2. Динаміка показників технічної майстерності юних футболістів

Сучасний футбол висуває підвищені вимоги до рівня підготовленості спортсменів, що відображається у зміні їхніх функцій.

Основою спортивної майстерності футболістів є технічна підготовленість, рівень якої багато в чому визначає результативність і видовищність гри [11, 25].

Фахівці футболу відзначають певне відставання українських спортсменів від кращих закордонних у техніці володіння м'ячем, яке намічається вже на початкових етапах підготовки. Зокрема, йдеться про здатність ефективно виконувати дії, пов'язані з обробкою м'яча і контролем над ним в ускладнених умовах.

Досвід міжнародних змагань підтверджує низьку якість технічної майстерності українських спортсменів в умовах:

- підвищення інтенсивності гри;
- збільшення кількості єдиноборств за м'яч.

Підтвердженням цьому є невміння обіграти суперника в ситуації «один проти одного», що виступає обов'язковою вимогою у таких ігрових видах спорту.

Цей стан відзначається при рівному або навіть більшому сумарному обсязі техніко-тактичних дій, тобто рухова активність спортсменів знаходиться на оптимальному рівні при неадекватній виконавській майстерності. Причини цього фахівці вбачають у:

- недостатньо високому рівні процесу навчання та тренування;
- прорахунках у методиці технічної підготовки;
- багаторічному переважанні пріоритету атлетизму при підготовці спортивного резерву.

На сучасному етапі зростає інтенсивність гри, що вимагає від футболіста вміння швидко й ефективно виконувати техніко-тактичні прийоми в умовах ліміту часу і простору, коли обставини несподівано змінюються.

Команда, яка прагне до успіху, повинна грати швидко, що вимагає наявності гравців, які володіють раціональною технікою і поєднують її зі швидкістю пересування. У зв'язку з цим деякі фахівці футболу використовують термін «швидкісна техніка».

Для визначення рівня технічної підготовленості нами були обрані тести, апробовані практикою та рекомендовані для цієї вікової категорії. Вони є доступними і дозволяють оцінити такі технічні вміння польових гравців:

- Швидкість ведення м'яча.
- Обведення.
- Точність і сила удару.
- Вкидання м'яча з аути.

Результати тестування польових гравців представлені у табл. 3.2.

Таблиця 3.2.

**Показники технічної підготовленості польових гравців груп
спеціалізованої базової підготовки**

Показники	Статистичні показники	Результати тестування $\bar{x}$ (S)			
		вересень	листопад	лютий	травень
Обведення стояків і удар по воротах, с	Захисники (n=21)	6,78 (0,32)	6,65 (0,28)	6,54 (0,26)	6,37 (0,26)
	Півзахисники (n=20)	6,70 (0,32)	6,62 (0,28)	6,51 (0,26)	6,33 (0,26)
	Нападники (n=21)	6,65 (0,32)	6,53 (0,28)	6,37 (0,26)	6,24 (0,26)
Вкидання аути, м	Захисники (n=21)	18,1 (0,38)	18,8 (0,34)	19,2 (1,10)	19,9 (1,36)
	Півзахисники (n=20)	17,8 (0,38)	18,0 (0,34)	18,2 (1,10)	18,9 (1,36)
	Нападники (n=21)	16,7 (0,38)	17,5 (0,34)	18,0 (1,10)	18,3 (1,36)
Удар по м'ячу на дальність, м	Захисники (n=21)	65,4 (4,20)	68,6 (3,86)	69,4 (3,78)	74,7 (3,64)
	Півзахисники (n=20)	61,6 (3,80)	66,8 (2,94)	65,5 (3,08)	72,5 (3,86)
	Нападники (n=21)	63,8 (3,60)	66,4 (3,68)	66,1 (4,15)	71,8 (3,44)

Охарактеризуємо дані, отримані нами окремо за кожним тестом технічної підготовленості юних футболістів (згідно з Таблицею 3.2).

Тест на швидкість обведення та удар по воротах. Цей комплексний тест оцінює ступінь володіння технічними прийомами (ведення та удар) у взаємозв'язку зі швидкістю та спритністю. Найкращі результати зафіксовані у нападників. Значний приріст результатів у всіх амплуа (5,5% – 6,2%) підтверджує ефективність тренувального процесу та відповідає комплексності вправи на цьому етапі підготовки.

Вкидання аути вимагає активного руху руками без відриву п'ят від землі, тому цей тест використовується для визначення швидкісної сили верхніх кінцівок. Краща навичка вкидання м'яча сформована у захисників (від 18,1 м

до 19,9 м). Найбільший приріст (9,9% у захисників та 9,6% у нападників) пояснюється інтенсивним біологічним розвитком та значним приростом силових якостей у хлопців цієї вікової категорії.

Удар по м'ячу на дальність характеризує швидкісно-силові якості нижніх кінцівок. Результат представлений як середнє арифметичне удару правою та лівою ногами, що нівелює фактор сильної ноги. Найбільший приріст зафіксовано у півзахисників (17,7%), що, ймовірно, пов'язано з їхньою роллю у формуванні атак та середніх/дальніх передач. Такі значні відмінності у результатах пояснюються не лише сенситивним періодом розвитку швидкісно-силових якостей, але й впливом спеціалізованих занять футболом, що відбивається в удосконаленні техніки удару по м'ячу.

Окремо вивчалися показники технічної підготовленості воротарів (табл. 3.3), оскільки зміст їхньої діяльності суттєво відрізняється від структури змагальних дій польових гравців.

Таблиця 3.3.

**Показники технічної підготовленості воротарів груп
спеціалізованої базової підготовки (n=12)**

Показники	Статистичні показники	Результати тестування $\bar{x}$ (S)			
		вересень	листопад	лютий	травень
Кидок м'яча на дальність, м	$(\bar{x})$	24,1	25,8	25,2	26,9
	S	0,38	0,34	1,10	1,36
	m	0,09	0,08	0,27	0,35
Удар по м'ячу з рук на дальність, м	$(\bar{x})$	41,4	43,6	42,4	45,7
	S	1,20	2,86	2,78	3,64
	m	0,27	0,66	0,67	0,94

Програмою ДЮСШ визначено два ключові тести для оцінки технічної підготовленості юних воротарів:

1. Кидок м'яча на дальність.
2. Удар по м'ячу з рук на дальність.

Ці дві дії є основними технічними прийомами, які виконує воротар для організації початкових дій гри команди в нападі. Як кидок, так і удар по м'ячу

на дальність дають змогу оцінити виконання їхньої техніки у взаємозв'язку з розвитком швидкісно-силових якостей:

- у кидках задіяні м'язи верхніх кінцівок;
- в ударі — м'язи нижніх кінцівок.

За результатами тестування упродовж річного циклу підготовки було визначено позитивну зміну цих показників, що свідчить про ефективність тренувального процесу. У тесті удар по м'ячу з рук на дальність результати збільшилися на 10,4%. Обидва показники демонструють значний річний приріст ($> 10\%$), що відповідає сенситивному періоду розвитку швидкісно-силових якостей у 14–16-річному віці.

Порівняльна характеристика змін у показниках технічної підготовленості гравців різних амплуа наведена на рис. 3.2.

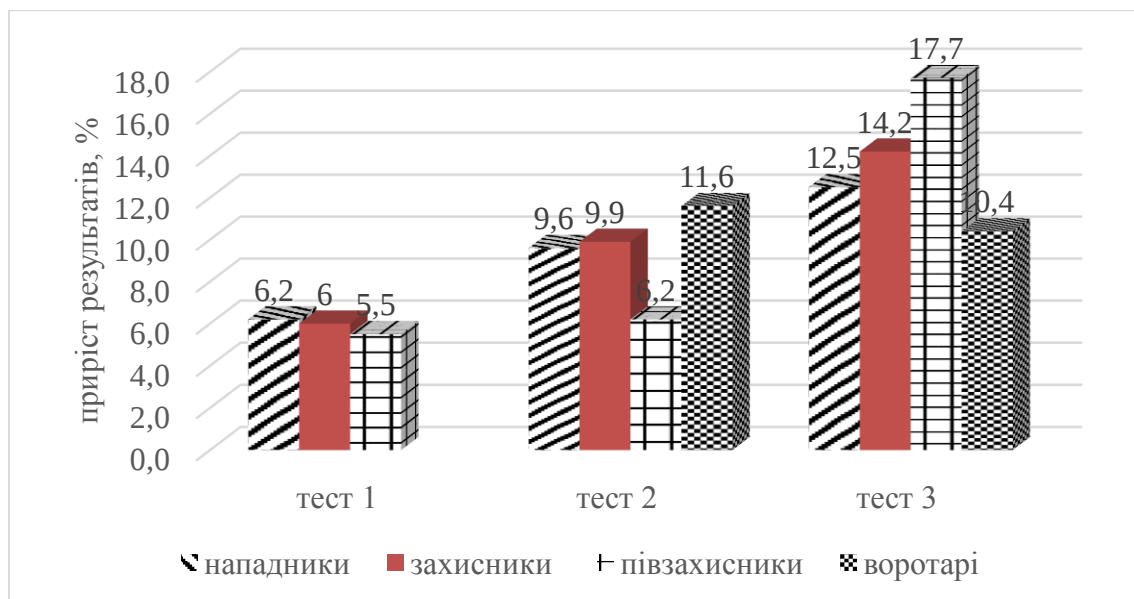

Рис. 3.2. Приріст результатів у показниках технічної підготовленості юних футболістів різних ігрових амплуа, у %

Тест 1 - обведення стояків і удар по воротах (польові);

тест 2 - вкидання ауту (польові); кидок м'яча на дальність (воротар)

тест 3 - удар по м'ячу з рук на дальність

Таким чином, технічна підготовленість юних футболістів значно залежить від розвитку фізичних якостей, які можуть як посилювати, так і лімітувати вплив спеціалізованих тренувальних навантажень. Формування високої технічної майстерності вимагає міцної фізичної основи.

Висновки до розділу 3

На підставі проведеного дослідження визначено динаміку показників фізичної та технічної підготовленості юних футболістів 14–15 років різних ігрових амплуа. Отримані результати дозволяють зробити наступні ключові висновки:

- *Нерівномірність розвитку:* Зафіксована нерівномірність у розвитку фізичних та технічних показників протягом річного циклу підготовки.
- *Спеціалізація:* Виявлено чіткі тенденції у формуванні спеціальних умінь, навичок та здібностей, які відповідають специфіці ігрових функцій, покладених на гравців під час змагальної діяльності (наприклад, кращі швидкісні показники у нападників, кращі швидкісно-силові — у захисників).
- *Пік форми:* Найвищі результати в показниках фізичної та технічної підготовленості у гравців різного амплуа визначені у травні. Це відповідає запланованому піку форми у зв'язку з насиченою змагальною практикою, що припадає саме на травень–червень місяці.

РОЗДІЛ 4

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ТЕХНОЛОГІЇ ВІДБОРУ У ЗБІРНІ ЮНІОРСЬКІ КОМАНДИ З ФУТБОЛУ

4.1. Комплексна оцінка підготовленості як критерій відбору юних футболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки

Значна кількість фахівців із командних спортивних ігор дотримуються думки, що необхідно прогнозувати майбутню ігрову спеціалізацію юного спортсмена [1, 7, 22, 36, 53 та ін.]. Це означає визначення того, на якій позиції (амплуа) гравець зможе ефективно виступати не лише в дитячо-юнацькому, а й у дорослому футболі. Від точності такого прогнозу залежить його перспективність і шанси пройти спортивний відбір на наступному етапі.

Виходячи з цієї потреби, можемо стверджувати про існування протиріччя між потребою ефективного попереднього відбору гравців у футболі та відсутністю визначеної (стандартизованої) технології його проведення.

Згідно із закономірностями спортивного тренування, процес підготовки має бути безперервним і поступовим. Зміст тренувального процесу будується на основі навчальної програми для ДЮСШ і враховує вікові закономірності розвитку юних спортсменів.

Передумовами для проведення попереднього відбору є:

- Засвоєння основних елементів техніко-тактичних дій.
- Завершення етапу попередньої базової підготовки.

Ефективна підготовка спортивного резерву вимагає застосування різних видів контролю, зокрема, з метою відбору на різних етапах підготовки.

Етап початкової підготовки: Основним завданням є пошук дітей, які за своїми фізичними даними відповідають вимогам виду спорту (наприклад, швидкість, витривалість, координація).

Етап попередньої базової підготовки: Завданням є відбір конкретних гравців за комплексом даних для їхньої подальшої спеціалізації в ігровому амплуа (наприклад, центральний захисник, опорний).

Етап спеціалізованої базової підготовки. На цьому етапі відбувається прогнозування майбутньої успішної змагальної діяльності юних спортсменів на основі комплексного підходу до оцінювання рівня підготовленості.

На основі аналізу наукової та навчально-методичної літератури, а також проведеного анкетування серед тренерів футбольних команд, нами були визначені особливості структури підготовленості гравців різних амплуа.

Таким чином, технологія спортивного відбору на етапі спеціалізованої базової підготовки може бути представлена у вигляді комплексної системи засобів і методів контролю. Ця система спрямована на визначення потенційних можливостей спортсмена для виконання ним ігрових функцій певного амплуа (Рис. 4.1).

При цьому, найвища прогностична оцінка може бути отримана при використанні найбільш сучасних методів та засобів контролю.

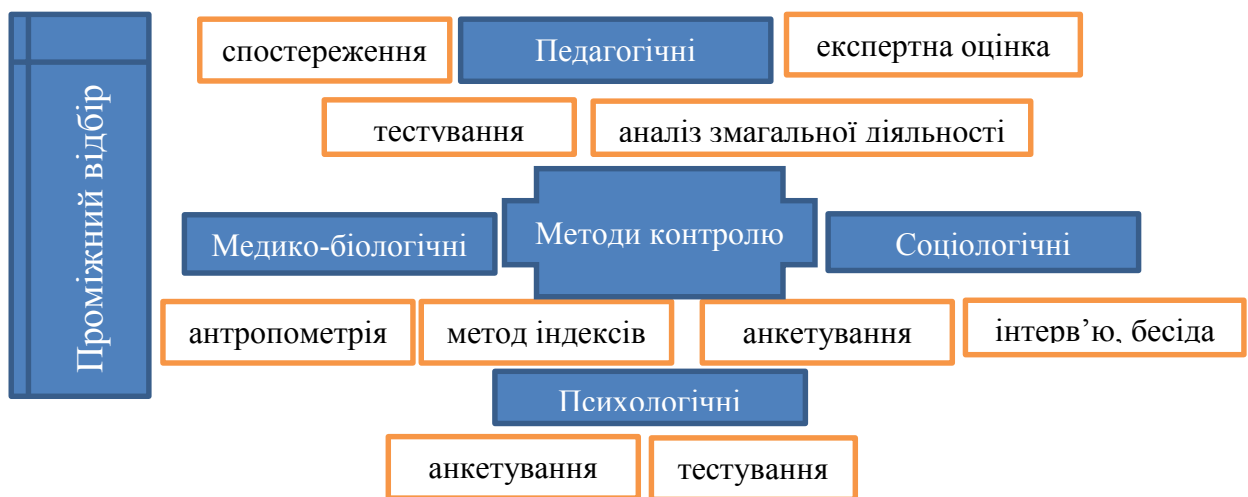

Рис. 4.1. Застосування методів контролю під час проведення проміжного відбору юних футболістів

На жаль, використання складних та високотехнологічних методів відбору (як-от сучасні апаратні комплекси) недоступно для більшості тренерів, особливо в невеликих спортивних осередках.

Тому варто використовувати мінімальну кількість простих педагогічних критеріїв, які б найбільшою мірою відображали особливості різних ігрових амплуа.

За думкою фахівців, до найбільш інформативних та доступних критеріїв належать:

- Висока ефективність виконання технічних прийомів, характерних для певного амплуа.
- Рівень розвитку провідних фізичних якостей.
- Показники зросту (антропометричні дані).

Виходячи з наших можливостей під час проведення дослідження, ми також обрали тільки ті види контролю, які були нам доступні та економічно доцільні для прогнозування майбутньої спеціалізації гравців.

Рівень прояву фізичних якостей визначався за пропорційною шкалою, в основі якої лежить середньоквадратичне відхилення (S):

- $\bar{x} \pm S$ – Середній рівень
- $\bar{x} + S$ і вище – Високий рівень
- $\bar{x} - S$ і нижче – Низький рівень

Таким чином, результати тестування були розподілені за трьома рівнями фізичної підготовленості. У додатках зазначені результати всіх гравців, що брали участь у дослідженні.

Як видно з отриманих даних, більшість результатів знаходилися на середньому рівні. Це означає, що на цей час за провідними фізичними якостями складно визначити майбутню спеціалізацію значної частини юних футболістів.

Такий стан підтверджує необхідність використання комплексних критеріїв, які б включали не лише прості фізичні показники, але й високоспецифічні технічні та тактичні здібності для ефективного прогнозування успішності змагальної діяльності.

4.2. Ефективність змагальної діяльності юних футболістів 15-16 років за різних умов відбору до команди

Ефективність проведеного нами дослідження можливо визначити за рахунок порівняння результатів змін у техніко-тактичних показниках змагальної діяльності футболістів.

Ми порівняли результати гравців, отримані під час констатувального етапу дослідження (листопад 2024 р.) з показниками змагальної діяльності у формувальному експерименті (початок травня 2025 р.).

Важливо, що під час формувального експерименту гравці виконували функції згідно зі своїми визначеними ігровими амплуа, що дозволило оцінити адекватність та результативність запропонованої технології відбору та спеціалізації.

Розробка показників модельних характеристик ґрунтується на певних нормах, які використовуються в управлінні процесом підготовки спортсменів.

Нормою називається гранична величина результату в тих або інших випробуваннях людини. Існує три види норм: порівняльні, індивідуальні, належні [18].

Порівняльні норми встановлюються після порівняння людей, що належать до однієї і тієї ж сукупності.

Індивідуальні норми засновані на порівнянні показників одного і того ж спортсмена в різних станах.

Належні норми встановлюються на підставі вимог, які пред'являють людині умови життя [13].

Для управління тренувальним процесом спортсменів найчастіше застосовуються порівняльні й індивідуальні норми, які можуть визначатися за допомогою середніх даних і стандартів. Можливі градації оцінок і норм будуються з урахуванням певної кількості класифікації груп, наприклад, семи (табл. 4.1).

Виходячи з цього методичного підходу, оцінка модельних показників підготовленості футболістів може мати наступний алгоритм:

1-й крок: визначення середнього арифметичного

$$\bar{X} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n X_i \quad (4.1);$$

де n – об'єм вибірки;

X_i – варіанти вибірки;

$\sum_{i=1}^n X_i$ - позначення суми n чисел X_i , де індекс i (порядковий номер)

підсумовуваних чисел від 1 до n (1, 2 ..., n).

Таблиця 4.1.

Можливі градації оцінок і норм

Оцінка		Межі
словесна	у балах	
Дуже низька	1	Нижче - 2 S
Низька	2	От – 2S до - 1 S
Нижче середньої	3	От – 1S до - 0,5S
Середня	4	От - 0,5S до + 0,5S
Вище середньої	5	От + 0,5S до + 1S
Висока	6	От + 1S до + 2S
Дуже висока	7	Вище + 2S

2-й крок: визначення середнього квадратичного відхилення

$$S = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (X_i - \bar{X})^2}{n-1}} \quad (3.2);$$

3-й крок: визначення семи діапазонів градації результатів певного показника модельної характеристики (у тесті, змагальній діяльності тощо).

Приймається, що в середній діапазон потрапляють результати ($X \pm 0,5S$; вище середнього – від $X + 0,5S$ до $X + 1S$; нижче середнього – від $X - 0,5S$ до $X - 1S$; високий – від $X + 1S$ до $X + 2S$; низький – від $X - 1S$ до $X - 2S$; дуже високий – вище $X + 2S$; дуже низький – нижче $X - 2S$).

4-й крок: встановлення оцінки в балах для певного діапазону результатів:

дуже низький діапазон – 1 бал, низький, – 2 бали; нижче середнього - 3 бали; середній – 4 бали; вище середнього – 5 балів; високий – 6 балів; дуже високий – 7 балів.

5-й крок: складаються таблиці модельних показників спортсменів з урахуванням певної оцінки (словесної або в балах).

При розробці модельних показників юних футболістів також можуть застосовуватися п'яти і три рівневі нормативні шкали. При п'яти рівневій шкалі діапазони коливань результатів відповідають: середньому рівню – $X \pm 0,5S$; вище середнього – від $X + 0,5S$ до $+1S$; нижче середнього – від $X - 0,5S$ до $-1S$; високому – вище $X + 1S$; низькому – нижче $X - 1S$. При трьох рівневій шкалі середньому рівню відповідає діапазону коливань показників $X \pm 1S$; високому рівню – вище $X + 1S$; низькому – нижче $X \pm 1S$.

У літературі широко використовується трирівнева нормативна шкала, яка відображає середні, максимальні та мінімальні модельні показники стану, підготовленості або змагальної діяльності спортсменів.

Модельні характеристики фізичної і технічної підготовленості спортсменів розробляються з урахуванням досягнень певних показників на різних етапах багаторічної підготовки. Вони носять переважно інформаційний та прогностичний характер, що робить їх вкрай цінними для тренерів.

Предметом нашого дослідження стали модельні характеристики фізичної і технічної підготовленості юних футболістів 14–15 років різного амплуа на етапі спеціалізованої базової підготовки.

На констатувальному етапі ми виявили відмінності у структурі підготовленості гравців різного амплуа. Цей факт підтверджує необхідність диференційованого підходу не лише в плануванні тренувань, а й у контролі за становленням спортивної майстерності.

На основі середніх даних обстеження нами були розроблені якісні шкали для модельних характеристик, які належать до блоку спортивної майстерності.

Вони містять результати тестування за критеріями, запропонованими програмою з футболу для ДЮСШ, ДЮСШОР та ШВСМ для спортсменів цієї групи.

Вимоги до гравців лінії Захисту (Defenders). У сучасному футболі гра захисників не обмежується лише оборонними діями. Функціональні обов'язки захисників:

- Оборонні дії: Надійна гра в захисті, вміння швидко переключатися до пресингу, підстраховування партнера.
- Атакувальні дії: Заволодівши м'ячем після відбору або перехоплення, захисник може сам просуватися вперед, підключаючись до атаки та створюючи чисельну перевагу. У цьому випадку важлива злагодженість дій, взаємострахування і взаємозамінність.

Захисники мають володіти високими швидкісними та координаційними здібностями. В організації атак захисник повинен вміти вчасно і точно виконувати передачі.

У контролі фізичної і технічної підготовленості пропонується користуватися розробленим для захисників модельними характеристиками (Рис. 4.2).

Півзахисники. Від футболістів цього амплуа вимагається найвищий рівень підготовленості, оскільки вони є сполучною ланкою між обороною та нападом.

- Фізична підготовленість: Високий рівень, що забезпечує високу працездатність та ефективність дій протягом усього ігрового часу.
- Універсальність: Дозволяє однаково надійно й ефективно грати як у захисті, так і у нападі.
- Організація та координація: Високий рівень техніко-тактичної майстерності для організації та координації дій партнерів по команді.

Функціональні обов'язки півзахисників:

- Організація переходу від захисту до нападу і подальший розвиток атакувальних дій.

- Стандартні положення: Практично жоден розіграш стандартних положень на середині поля і біля воріт суперника не обходиться без їхньої участі.
- Ініціатива: Якщо немає можливості зробити передачу, півзахисник бере на себе ініціативу, розвиваючи атаку за допомогою ведення і обведення суперника.

Модельні характеристики півзахисників представлені на рис. 4.3.

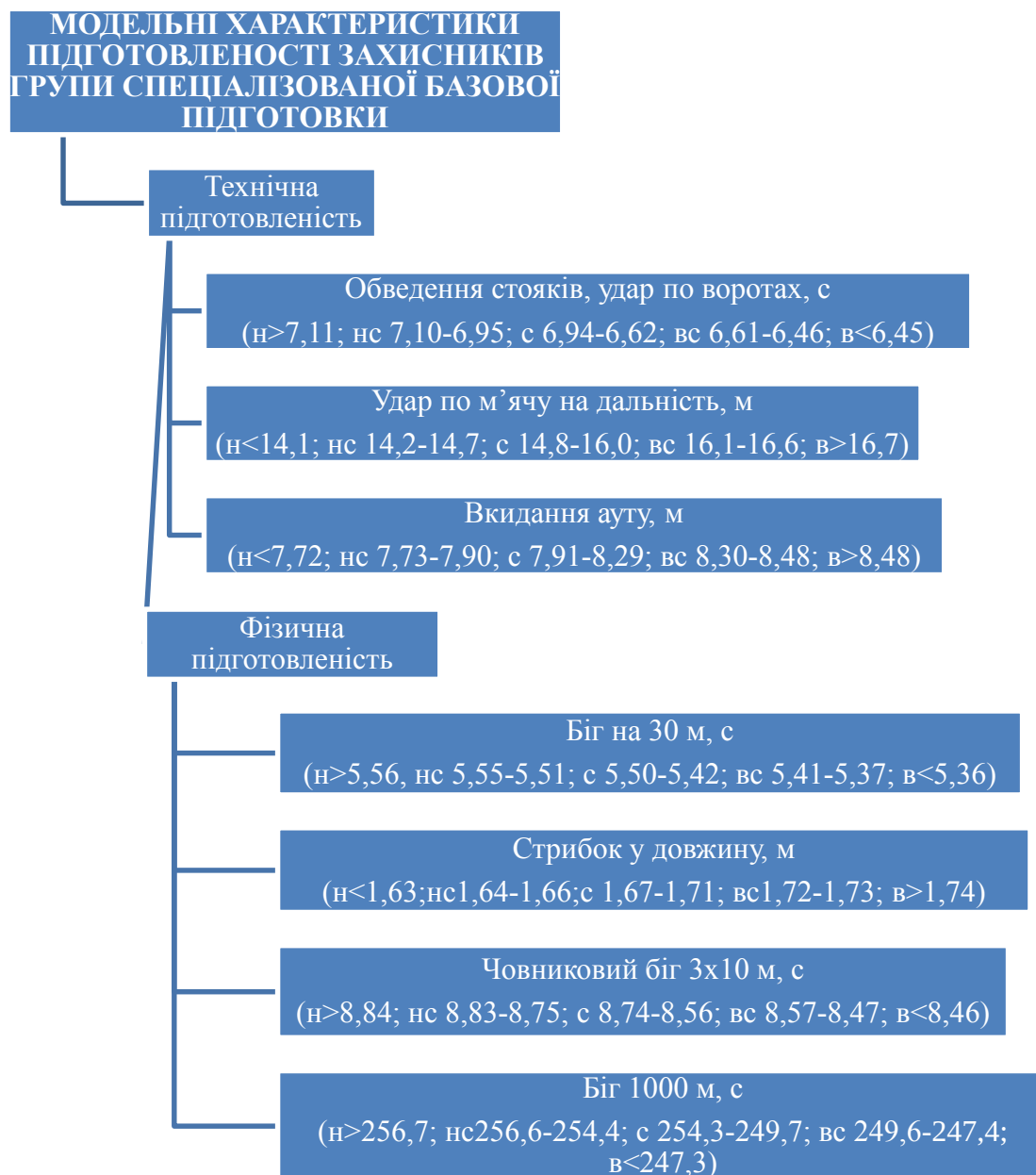

Рис. 4.2. Модельні характеристики підготовленості захисників 14-15 років (n=21)

Півзахисник контролює середину поля і забезпечує команді тривалий контроль за м'ячем й ігрову ініціативу, активно бере участь у завершенні атак. Він активно бере участь у завершенні атак, вносить елемент раптовості в розвиток атаки за рахунок переводу м'яча з флангу на фланг і відкривання в зонах поля.

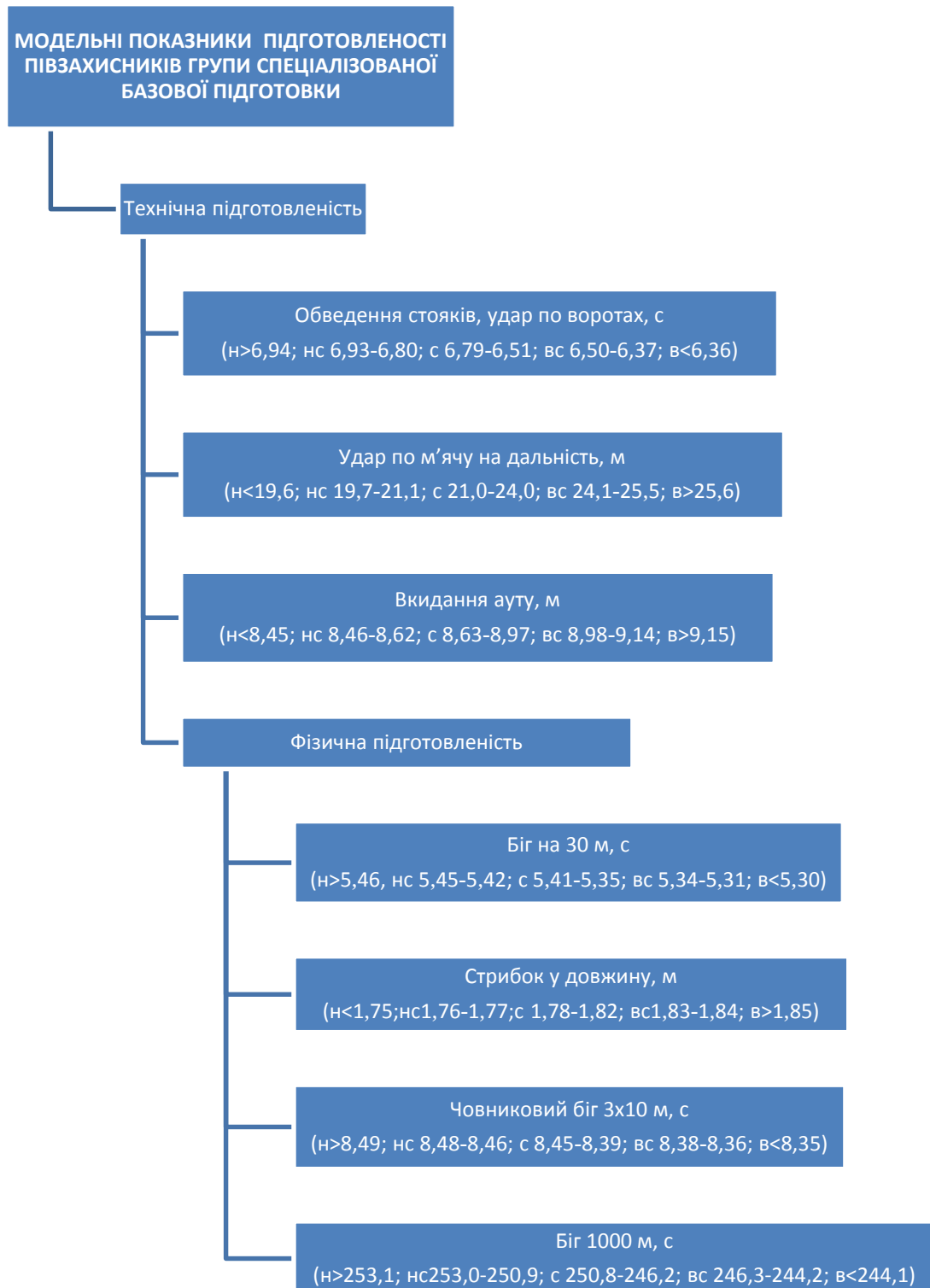

Рис. 4.3. Модель підготовки півзахисників 14-15 років (n=20)

Ключова роль півзахисників полягає в організації оборони в центральній зоні поля. Їхнє основне завдання — перешкоджати швидкому розвитку атаки суперника.

Це досягається за рахунок:

- Щільної гри проти півзахисників суперника.
- Активної зонної гри в центрі поля.
- Вибору правильної позиції для протидії швидкій контратаці.
- Страхування партнерів по команді та взаємодії з ними.

Гравці лінії нападу (*Forwards/Attackers*). Футболісти цього амплуа завжди діють на вістрі атаки. Вони націлені на ворота суперника і шукають найкоротший шлях для виходу на ударну позицію.

- Маневрування: Характерною рисою нападника є постійне маневрування, поєднання відкривання і відволікання ключових захисників суперника.

- Завершення атаки: Отримавши м'яч, нападник прагне створити умови для завершення атаки, використовуючи, в основному, індивідуальну майстерність при обіграванні суперника.

- Взаємодія: Важлива також взаємодія з партнером за рахунок виконання своєчасних передач тим, хто знаходиться в більш вигідній позиції.

Незважаючи на атакуючу спрямованість, нападники нерідко змушені виконувати й захисні функції:

- Страхування гравця, який підключився до атаки (наприклад, крайнього захисника).
- Закривання гравця команди, який далеко відтягнувся.
- Активна протидія гравцеві з м'ячем, який знаходиться поблизу.

Діапазон функцій нападника є доволі широким і універсальним. Він виконує організаційну, конструювальну, диспетчерську функції як в атаці, так і в обороні: створює та завершує атаки, а також руйнує атакуючі дії суперника.

Оскільки нападник виконує великий обсяг дій, він повинен мати:

- Високий рівень розвитку фізичних і психічних якостей.
- Високий рівень техніко-тактичної підготовленості.
- Вміння відмінно бачити та «читати» гру.
- Володіння оперативним мисленням.

Модельні характеристики фізичної і технічної підготовленості нападників наведені на рис. 4.4.

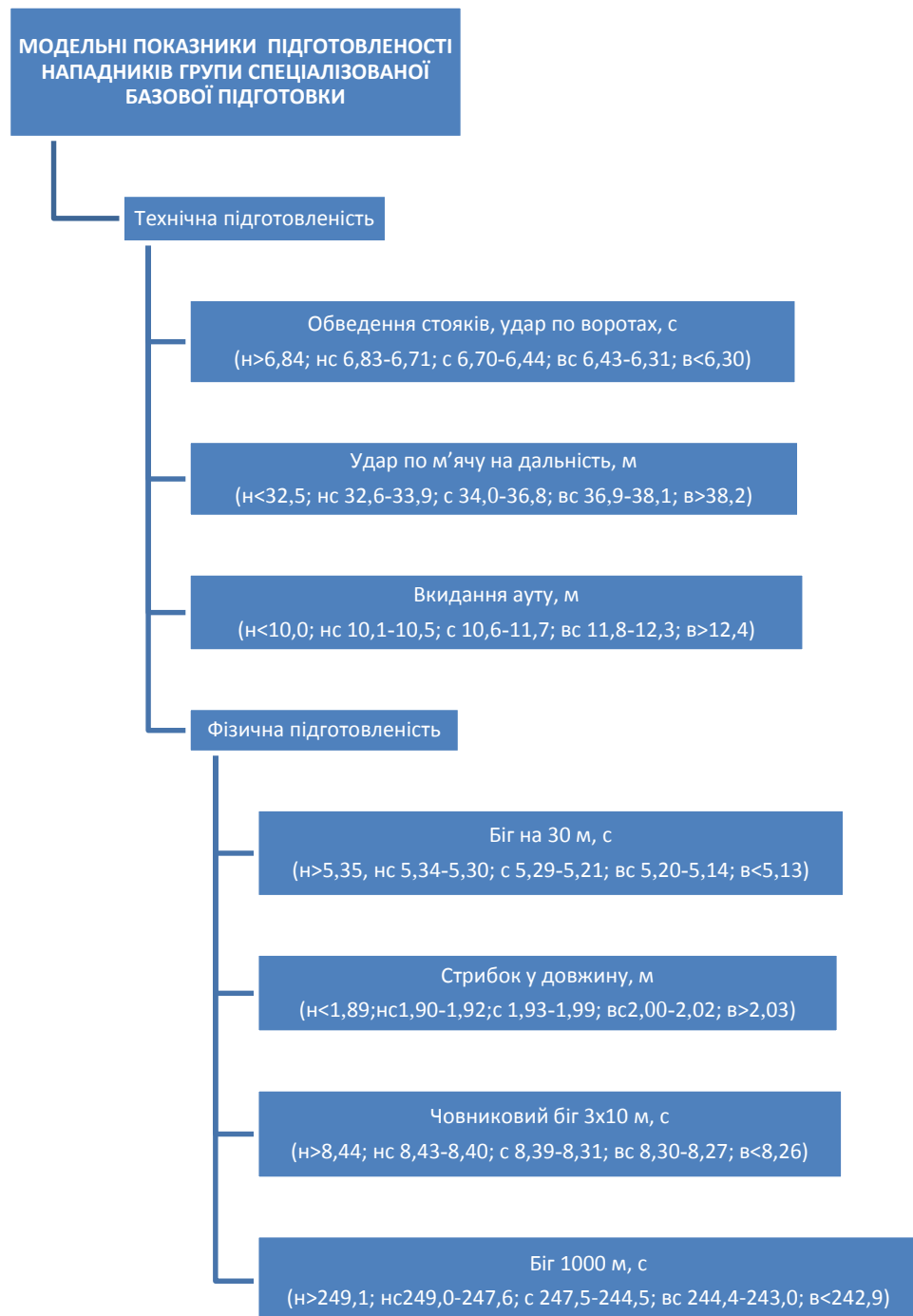

Рис. 4.4. Модельні характеристики підготовленості юних футболістів, які виконують функції нападників 14-15 років (n=21)

Воротарі справедливо вважаються центральними фігурами у футбольній команді. Від ефективності їхніх дій, особливо у критичних ситуаціях, безпосередньо залежить результат гри команди.

Структура і зміст ігрової діяльності воротаря суттєво відрізняються від діяльності польового гравця, що пов'язано з їхніми унікальними функціональними обов'язками та обмеженнями правил (наприклад, використання рук у штрафному майданчику).

На відміну від польових гравців, які можуть мати періоди відносної пасивності, воротар постійно залучений до гри. Протягом усього матчу він знаходиться у стані високої фізичної (необхідність швидкого переміщення, стрибків, падінь) та, що особливо важливо, психічної напруги. Ця безперервна концентрація та готовність до реакції на швидкоплинні ігрові ситуації висуває найвищі вимоги до їхньої спеціальної підготовленості.

Показники фізичної і технічної підготовленості воротарів 14-15 років увійшли до модельних характеристик їхньої підготовленості (рис. 4.5).

Специфіка гри воротаря вимагає високого розвитку як фізичних, так і психічних якостей.

Провідні фізичні якості:

- Швидкісні якості: Проявляються у складних рухових реакціях (вибору, на об'єкт, що рухається), антиципації (передбаченні), швидкості виконання поодинокого руху та частоти рухів.
- Координаційні здібності: Проявляються у складних і одночасно виконуваних рухах ногами і руками, а також у різних елементах акробатичних вправ (падіння, перевороти, перекати, шпагати тощо).
- Гнучкість.

Успішність ігрової діяльності воротаря, крім названих фізичних і психічних якостей, визначає й високий рівень техніко-тактичної підготовленості.

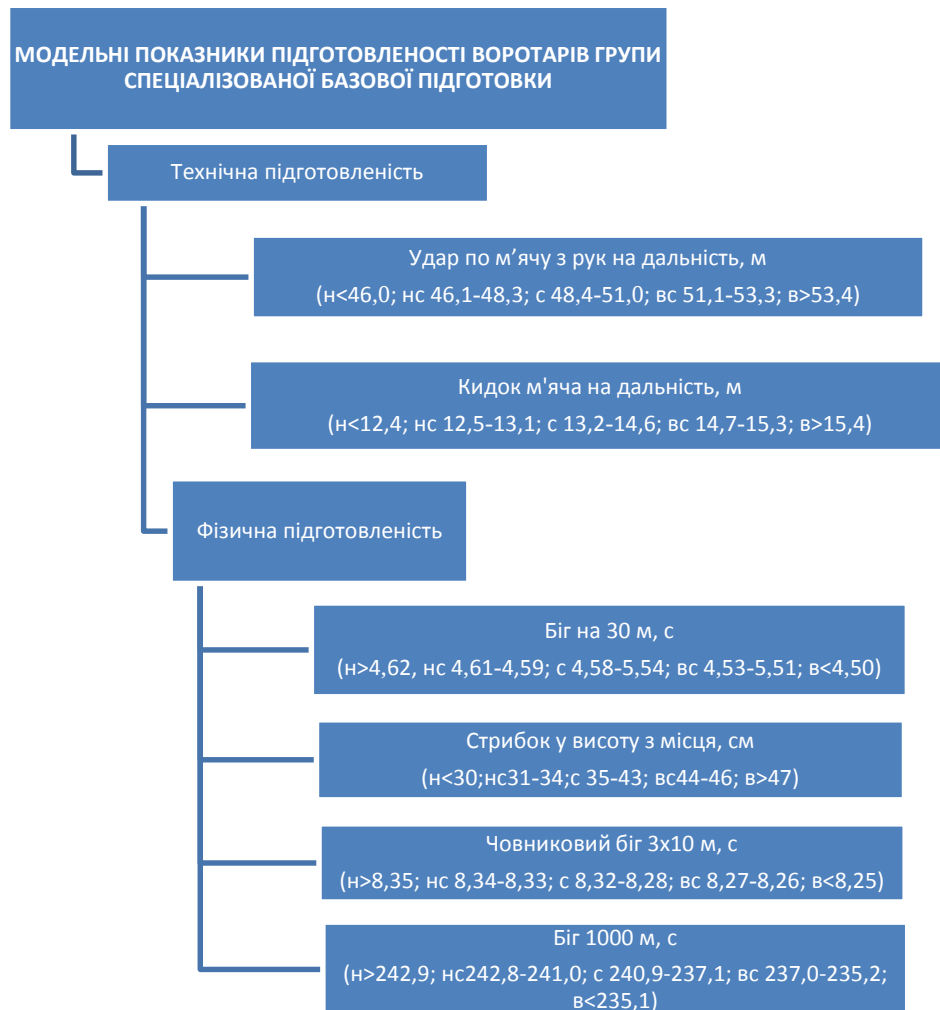

Рис. 4.5. Модель підготовленості воротарів 14-15 років (n=12)

Ефективність управління тренувальним процесом у сучасному футболі щільно пов'язана з моделюванням – процесом побудови, вивчення і використання моделей для оптимізації процесу спортивної підготовки.

Модельні характеристики дозволяють ефективно управляти підготовкою на певному етапі багаторічного циклу або контролювати становлення спортивної форми упродовж річного циклу. Вони поділяються на три основні групи:

1. Модельні характеристики спортивних можливостей: Включають показники, що відображають морфологічні особливості організму і можливості його найважливіших функціональних систем.

2. Модельні характеристики майстерності: Ґрунтуються на рівні спеціальної фізичної, технічної і тактичної підготовленості. Динаміка цих показників у бік поліпшення характеризує стан спортивної форми і дозволяє визначити перспективність футболістів.

3. Модельні характеристики змагальної діяльності: Найповніше характеризують рівень підготовленості і майстерності, оскільки є кінцевим результатом логічної схеми підготовки (підвищення фізичної і функціональної готовності вдосконалення майстерності; оптимальні показники змагальних дій).

Зазначимо, що загальнокомандні показники фізичної підготовленості не повною мірою дозволяють оцінити готовність до ефективної змагальної діяльності через широку варіативність індивідуальних показників.

Контроль за рівнем підготовленості у футболі здійснюється у двох аспектах: загальнокомандному та індивідуальному (за ігровими амплуа).

У висококваліфікованих футболістів все більше простежується тенденція до універсалізації гравців та нівеляції чітких меж між обов'язками ліній. Взаємозамінюваність є основним принципом, де захисники вміють діяти в атаці, а форварди — в обороні.

Універсалізм вимагає наявності у футболістів різного амплуа не тільки високого рівня фізичної і технічної підготовленості, але й широкого арсеналу тактичних засобів і методів ведення гри.

Проте, в дитячому та юнацькому віці, сформованість спеціальних навичок гри знаходиться не на такому високому рівні. Для їх удосконалення більш доцільною є чітка спеціалізація гравців. Виконуючи у грі певні функції, юний футболіст набуває базового досвіду, що стає фундаментом для майбутньої можливої універсалізації.

Результати тестування юних футболістів, отримані в ході нашого дослідження, були опрацьовані, узагальнені та проаналізовані відповідно до ігрового амплуа.

Застосовуючи розроблений алгоритм, ми створили 4 моделі підготовленості юних футболістів груп спеціалізованої базової підготовки, які мають різні ігрові амплуа. Варто підкреслити, що ці дані характеризують конкретну сукупність юних футболістів і, отже, модельні характеристики носять певною мірою інформативний регіональний характер.

Ці моделі можна використовувати для:

- Поточної оцінки підготовленості.
- Здійснення відбору в збірні команди міста/області.
- Визначення перспективності гравців у багаторічному аспекті.

Висновки до розділу 4

Технологія спортивного відбору була розроблена на основі комплексного аналізу, який включав:

- Реальний стан підготовленості гравців.
- Антропометричні показники.
- Індивідуальні показники змагальних дій футболістів групи спеціалізованої базової підготовки.
- Значущість критеріїв, визначену шляхом опитування тренерів з футболу.

□ *Прогнозування та реалізація:* на основі застосування розробленої технології були запропоновані прогнозовані ігрові позиції (амплуа) для юних гравців.

□ *Ефективність:* за показниками ефективності змагальних дій було експериментально доведено, що запропонована технологія дає змогу юним футболістам максимально реалізувати свій потенціал у відповідності до їхніх природних даних та схильностей.

ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

На етапі спеціалізованої базової підготовки ключовою метою є з'ясування, чи зможе спортсмен:

- домогтися результатів високого класу;
- успішно виступати у відповідальних змаганнях;
- легко витримувати винятково напружену навчально-тренувальну

програму й ефективно адаптуватися до навантажень.

Ефективність відбору на цьому етапі визначається комплексом факторів, які набувають специфічної спрямованості.

1. Модельні характеристики та динаміка розвитку

Спортивний відбір у футболі базується на знаннях комплексних якостей, які називаються модельними характеристиками, притаманними висококваліфікованим футболістам.

Труднощі відбору полягають у необхідності знати не лише кінцеву модель чемпіона, але й те, як формувався спортивний ідеал і якими характеристиками він володів на кожному етапі вдосконалення. Знання цього процесу дозволяє тренувати юних футболістів з більшою спрямованістю на досягнення конкретного результату.

Необхідно пам'ятати, що специфіка футболу, основні тенденції розвитку техніки і тактики, а також вдосконалення правил гри істотно впливають на формування вимог до морфо-функціональних особливостей спортсменів.

2. Атлетизм та антропометрія

Незважаючи на демократичність футболу щодо антропометричних даних, у сучасному спорті високих досягнень зростає значущість атлетичних якостей: зріст, вага і, головне, пропорції складових частин тіла та тип статури.

- Характеристики висококваліфікованих гравців:
 - Зріст: вище середнього.
 - Маса тіла: коливається в межах 70–90 кг.

- М'язова маса: перевищує 50% маси тіла.
- Жирова тканина: не більше 10% ваги тіла.

Важливо: Футболісти-гренадери повинні бути ще й швидкими, спритними, а також бездоганно володіти техніко-тактичними діями, щоб не поступатися у цих компонентах меншим колегам.

При всій інформативності показників зросту і ваги їх завжди треба розглядати у взаємозв'язку з:

- параметрами спортивної техніки;
- функціональними можливостями найважливіших систем організму;
- психологічними особливостями футболістів.

Приклад: Успіху досягли як "малюки" (наприклад, Алессандро Дель П'єро: 169 см, 63 кг), так і "гіганти-гренадери" (наприклад, Ян Келлер: 200 см, 101 кг).

3. Зростання швидкості та інтелектуальні вимоги

У сучасному футболі стрімко зросла швидкість гри, що включає:

- швидкість мислення гравців;
- швидкість пересування;
- швидкість виконання техніко-тактичних дій.

За даними досліджень, значна частина голів забивається після швидких атак у 3–4 передачі.

Серйозні зміни відбулися і у вимогах до особистості сучасного спортсмена:

- Помітно зріс інтелектуальний рівень атлетів та їхні глибокі професійні знання в області теорії і методики тренування.
- Високо цінується схильність до постійної аналітичної діяльності та вміння бути "тонким психологом і менеджером", що прораховує перипетії кар'єри.

4. Роль взаємодії та наукових технологій

Для тренера і спортсмена стало загальним "лавиноподібне" зростання потреб в об'єктивних критеріях оцінки стану фізичного потенціалу та здоров'я, а також в методах прогнозування їхніх змін.

Взаємодія тренера і спортсмена стає найважливішою умовою досягнення високої ефективності, забезпечуючи пошук погоджених рішень щодо вибору медико-біологічних і технічних засобів і залучення до процесу вчених, лікарів та фахівців для забезпечення якісного інформаційного й аналітичного обслуговування.

Дуже важливим є організація нового навчально-тренувального простору для побудови й удосконалювання різноманітних тактик ведення спортивної боротьби.

Індивідуалізація та контроль

На цьому етапі навантаження вимагають максимальної мобілізації можливостей організму. Важливим завданням є продумане підвищення функціональних можливостей та фізичної підготовленості юних футболістів.

Реалізація цих цілей вимагає нових наукомістких технологій, які забезпечують:

- Індивідуальні програми підготовки.
- Суперточні і своєчасні тренувальні впливи.
- Мінімізацію неефективних навантажень і педагогічних помилок.
- Найсуворіший контроль за станом основних функціональних систем організму.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз літературних джерел підтверджує, що підготовка спортивного резерву – це тривалий, багатоетапний та багатофакторний процес. Він обумовлений не лише специфікою футболу, а й біологічними, соціально-психологічними закономірностями розвитку особистості та потребами сучасного спорту вищих досягнень.

Основними компонентами системи підготовки спортивних резервів є:

- Система змагань.
- Система тренування.
- Система факторів, що підвищують їх ефективність (відбір, кадрове, наукове, медико-біологічне, матеріально-технічне забезпечення та управління).

Ключові напрямки досліджень у дитячо-юнацькому спорті включають: розвиток фізичних якостей, вибір засобів і методів тренування, визначення тренувальних навантажень, а також розробку методологічних підходів до спортивного відбору та орієнтації.

2. Удосконалена концептуальна модель управління тренувальним процесом юних футболістів повинна включати наступну сукупність операцій :

- Тестування спортсменів для визначення рівня спортивної підготовленості.
- Розробка оцінювальних шкал для різних вікових категорій, а починаючи з етапу спеціалізованої базової підготовки — і для різних ігрових амплуа.
- Здійснення прогнозування результату спортсмена.
- Порівняння показників підготовленості з модельними характеристиками та виявлення відстаючих ланок.
- Диференційоване планування тренувального процесу.

3. Педагогічні спостереження за підготовкою юних футболістів етапу спеціалізованої базової підготовки дають змогу зробити наступні висновки:

- для цілеспрямованого управління тренувальним процесом необхідна орієнтація на модельні характеристики підготовленості, які містять показники фізичної і технічної готовності;
- найбільш прийнятною для оцінювання юних футболістів є п'ятирівнева нормативна шкала (низький, нижче середнього, середній, вище середнього і високий рівень), розроблена з урахуванням норм математичної статистики.
- Розроблена методика складання показників дозволяє визначити модель підготовленості юних футболістів різних ігрових амплуа, що критично важливо для ефективного вирішення питання відбору і комплектування команд.

4. Розроблено модельні характеристики підготовленості гравців 14–15 років різних амплуа на етапі спеціалізованої базової підготовки.

Показники протягом року покращуються, проте їх зміни характеризуються гетерохронністю, що відповідає сенситивним періодам розвитку фізичних якостей. Функції гравця у змагальній діяльності накладають відбиток на прояв цих якостей:

Найвищі показники в швидкості визначені у нападників і захисників; у спритності — у воротарів і нападників; аеробна витривалість вище у півзахисників; швидкісно-силові здібності — у захисників і воротарів.

Результати тестування в показниках технічної підготовленості повторюють тенденції розвитку фізичних якостей, оскільки будь-яка контрольна вправа пов'язана зі спеціальними фізичними здібностями. Наприклад, високі результати в тесті «Обведення стояків і удар по воротах» у нападників відображають їхню спритність і швидкість.

Виявлені відмінності у структурі підготовленості юних футболістів свідчать про необхідність здійснення оцінки рівня фізичної і технічної

підготовленості відповідно до ігрових амплуа, починаючи з етапу спеціалізованої базової підготовки.

5. Оптимізація підготовки юних футболістів можлива на основі отриманих модельних характеристик і порівнянні їх з показниками інших фахівців. Наявність цих модельних характеристик:

- дозволяє визначити певні прогалини у процесі підготовки і вносити вчасні корективи;
- має важливе значення при відборі та комплектуванні команд.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Байрачний О. Вплив психологічних показників на ефективність змагальної діяльності футболістів високої кваліфікації різних ігрових амплуа. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2010. №4. С. 85–89.
2. Байрачний О. Пріоритетність спортивного результату як деструктивний фактор підготовки юних футболістів 6-13 років. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені МП Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2021, № 8(139). С. 16–19.
3. Безмилов М. Організація та критерії відбору спортсменів в ігрових видах спорту на етапі підготовки до досягнення вищої спортивної майстерності. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2019. № 2. С. 3–12.
4. Безмилов М. Періодизація підготовки спортсменів в ігрових видах спорту: фактори впливу та перспективні напрями подальшого розвитку специфічної системи знань. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2022. №3. С. 3–19. DOI: <https://doi.org/10.32652/tmfvs.2022.3.3-19>.
5. Бойченко С. Взаємозв'язок спритності з технічною майстерністю футболістів. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2005. №2-3. С. 3-5.
6. Бойченко Б. Висхідні положення спортивного відбору футболістів. Практикум з футболу. К.: Науково-методичний (технічний) комітет ФФУ, 2003. С. 86
7. Борисова О, Шутова С, Нагорна В, Шльонська О. Сучасні підходи удосконалення діяльності висококваліфікованих спортсменів у спортивних іграх. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2020, 2. 15–22.
8. Бріскін Ю.А., Пітин М.П. Проблема диференціації техніко-тактичної підготовки спортсменів в ігрових командних видах спорту. Вісник

Запорізького національного університету. 2011, 1 (5), 143–151.

9. Букова Л. М., Кровяков В. Ф., Зверьянский А. П. Факторна структура змагального потенціалу юних футболістів на етапах підготовки. Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія : „Біологія, хімія”. 2008. Т. 21 (60). №3. С. 28-33.

10. Вознюк Т.В. Оцінка перспективності юних баскетболісток Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. 2008. 3. 198- 201

11. Волков Л.В. Загальна обдарованість: структура і критерії оцінки в системі спортивного відбору (хлопчики). Теорія і практика фізичного виховання: матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції «Здоров'я і освіта: проблеми та перспективи». Донецьк: ДНУ. 2008. 1. 14–18.

12. Гненний Е., Богун І. Використання неспецифічних засобів у тренуванні юних футболістів 12-13 років. Актуальні проблеми юнацького спорту: Матер. 5 Всеукр. науково-практичної конф. Херсон: Вид-во ХДУ, 2007. С. 65-66.

13. Диференціація фізичної підготовки спортсменів: монографія/авт. кол.: Линець М.М., Гичкан О.А, Хіменес Х.Р. [та ін.]; за заг.ред. М.М. Линця. Львів: ЛДУФК, 2017. 304.

14. Долбишева Н., Мустяца С. Спортивний відбір на сучасному етапі спортивної підготовки. Фізична культура, спорт і здоров'я нації: зб.наук. праць, 2024.

15. Долбишева Н.Г., Мустяца С.Є. Основні фактори, що впливають на спортивний відбір: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Основні напрямки розвитку фізичної культури, спорту, фізичної терапії та ерготерапії». м. Дніпро (28-29 жовтня 2021). 2021

16. Дорошенко ЕЮ. Теоретико-методичні основи управління техніко-тактичною діяльністю в командних спортивних іграх: автореф. дис ... доктора наук з фізичного виховання та спорту: [спец] 24.00.01 «Олімпійський і

професійний спорт.» Київ, 2014. 44.

17. Дулібський А.В., Виноградський Б.А. Комплексний контроль у процесі підготовки команд з футболу. Практикум з футболу. К.: Науково-методичний (технічний) комітет Федерації футболу України, 2003. С. 69-78

18. Дулібський А.В., Фалес Й.Г. Техніко-тактична підготовка юних футболістів. К.: Науково-методичний (технічний) комітет Федерації футболу України, 2001. 130 с.

19. Карпа І.Я. Форми проведення тренувальних занять у навчально-тренувальному процесі кваліфікованих футболістів. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації*. 2018. №5. С. 215-221

20. Козіна Ж. Л. Спортивні ігри : навчальний посібник для вищ. навч. закладів : у 2 т. (Т. 1: Загальні основи теорії і методики спортивних ігор). Харків : Точка; 2010. 270 с.

21. Кокарева С, Кокарев Б, Черненко О. Особливості змін рівня фізичної працездатності та фізичної підготовленості футболістів високої кваліфікації у другому підготовчому та другому змагальному періодах річного циклу підготовки. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації: зб. наук. пр.* 2017. Вип. 4(23). С. 65-70.

22. Корягін В. М. Періодизація багаторічної підготовки юних спортсменів-ігровиків. Молодіжний науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. *Фізичне виховання і спорт*. 2014. 15(6). С. 124–126.

23. Костюкевич В.М. Педагогічні методи оцінки фізичної працездатності та функціональної підготовленості спортсменів у командних ігрових видах спорту. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: Зб. наук. праць Волинського державного університету ім.. Л. Українки*. Луцьк, 2005. С. 44-49.

24. Костюкевич В.М., Войтенко С.М., Стасюк І.І. Контроль у футболі : навчальний посібник. Вінниця : ТВОРИ. 2023

25. Костюкевич В.М., Вознюк Т.В., Драчук А.І. Спортивні ігри: курс

лекцій: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця: Ландо ЛТД. 2012

26.Костюкевич В. М. Дипломна робота. Вінниця : Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського, 1998. 40 с.

27.Костюкевич ВМ. Теорія і методика спортивної підготовки. Навчальний посібник. 2-е вид. перероб. та доп. Київ: КНТ; 2016. 616.

28. Кошура А.В. Теорія і методика спортивних тренувань: навч. посіб. Чернівці: Чернівець. нац. ун-тім. Ю.Федьковича. 2021

29. Лідо О. С. Застосування теорії спортивних здібностей щодо орієнтації і відбору в спорті. Фізичне виховання студентів творчих фахів: збірка наукових праць кафедр фізичного виховання навчальних закладів художнього профілю. 1996. № 1. С. 8–10.

30.Лисенчук Г.А. Теоретико-методичні основи управління підготовкою футболістів: автореф. дис... доктора наук з фіз. вих. і спорту: [спец.] 24. 00. 01 «Олімпійський та професійний спорт». К., 2004. 48.

31.Лисенчук Г, Тищенко В. Комплексна оцінка спеціальної фізичної і техніко-тактичної підготовленості як запорука формування основного складу у футболі. Фізична культура, спорт та здоров'я нації. 2019. 8(27). С. 175–183.

32.Ляхова Т.П. Процес спортивного відбору обдарованих юних волейболістів у діяльності тренера. *Проблеми і перспективи розвитку спортивних ігор та одноборств у закладах вищої освіти. 2022. С.74-77*

33.Ляхова Т.П., Стрельникова Е.Я. Теорія і методика обраного виду спорту: навч. посібник для здобувач освіти ВНЗ фізичної культури. Харків, ХДАФК, 2017.

34.Максименко І.Г. Порівнювальна характеристика показників розвитку основних фізичних якостей футболістів та футболісток різної кваліфікації. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету*. Вип. 44. Серія: педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт: Збірник. Чернігів: ЧДПУ, 2007. С. 290-292.

35. Марченко В.А. Система відбору і спортивної орієнтації юних спортсменів. Проблеми і перспективи розвитку спортивних ігор та одноборств у закладах вищої освіти. 2022. 1. 79-89. Режим доступу: <http://journals.uran.ua/pprsievnz/article/view/252671>

36. Медико-біологічне забезпечення підготовки спортсменів збірних команд України з олімпійських видів спорту: навчально-методичний посібник. Заг. ред О.А. Шинкарук. Київ: Олімпійська література, 2009. 144 с.

37. Мітова ОО., Шинкарук О.А. Обґрунтування підходу до формування системи контролю в командних спортивних іграх. Спортивний вісник Придніпров'я. Дніпро: ПДАФКіС, 2022. №1. С.191-200. doi:10.32540/2071-1476-2022-1-191.

38. Мітова О. Динаміка розвитку командних спортивних ігор як підґрунтя формування сучасної системи контролю у командних спортивних іграх. Фізична культура, спорт та здоров'я нації. 2022;13(32):198-211.

39. Мітова О, Івченко О, Онищенко В, Полякова А, Ханюкова О. Визначення значущості сторін підготовленості та показників змагальної діяльності як підґрунтя розробки комплексної системи контролю гравців у баскетболі. Спортивні ігри. 2022, № 4(26). С. 86–96.

40. Наконечний Р., Хіменес Х. (2023). Порівняльна характеристика підходів до підготовки футболістів на етапі попередньої базової підготовки в футбольних організаціях. *Спортивні ігри*. 4(30) С. 24–35.

41. Наумчук В. Педагогічні умови вдосконалення технічної підготовки юних футболістів. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. праць Волинського національного університету ім. Лесі Українки. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. Т.2. – С. 264-267.

42. Нестеренко Н., Порохнявий А. (2019). Порівняльний аналіз рівня спеціальної фізичної підготовленості юних футболістів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. 2(108). 153-156

43.Ніколаєнко В.В. Педагогічна технологія управління багаторічним процесом формування техніко-тактичної майстерності футболістів. *Науковий вісник НПУ імені М. П. Драгоманова, зб. наук. пр. 2014. 6. С.98-112.*

44.Носко М.О. Модельно-рейтингова оцінка фізичної підготовленості юних волейболістів 10-12 років на етапі початкового спортивного відбору. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту, 2001, 13, 25-31.

45.Олешко В. Г. Моделювання, відбір і орієнтація в системі підготовки спортсменів (на матеріалі силових видів спорту) : дис. ...докт.фіз.вих. : 24.00.01. Київ: НУФВСУ, 2013. 464 с.

46.Основи науково-дослідної роботи здобувачів вищої освіти за спеціальністю Фізична культура і спорт / В. М. Костюкевич, О. А. Шинкарук, В. І. Воронова, О. В. Борисова; за заг. ред. В. М. Костюкевича, О. А. Шинкарук. Київ: Олімпійська література, 2019, вид.друге, без змін. 613 с.

47.Платонов ВМ. Сучасна система спортивного тренування: підручник. Київ: Перша друкарня, 2021. 672.

48.Перцухов А.А., Шаленко В.В. Модельні характеристики провідних футболістів різного ігрового амплуа. *Слобожанський науково-спортивний вісник. 2021. №1(81). С.47–58*

49.Приходько ВВ. Концепція управління сучасною системою підготовки спортсменів: монографія. Дніпро. 2018. 464.

50.Сапельняк О. Чалий В., Шалар О. Розвиток швидкісних якостей підлітків засобами футболу. Актуальні проблеми юнацького спорту: Матер. 5 Всеукр. науково-практичної конф. Херсон: Вид-во ХДУ, 2007. С. 110-113.

51.Сергієнко М. Спортивна метрологія: теорія і практичні аспекти. Підручник. Київ: КНТ. 2010. 776.

52.Сергієнко Л. П. Спортивний відбір. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2009. 670 с.

53.Сергієнко Л. П. Спортивний відбір: [теорія і практика у 2 кн. Книга 2: Відбір у різні види спорту [Підручник]. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. 784 с.

54..Сергієнко Л.П. Теорія та методика дитячого і юнацького спорту. Київ: Кондор-Видавництво, 2016. 542 с.

55.Соломонко В.В., Лисенчук Г.А., Соломонко О.В. Футбол: Підр. для студ. Вузів фіз.. вих.. і спорту. К.:Олімпійська література, 1997. 286 с.

56.Соломонко В.В., Соломонко О.В. Побудова тренувальних занять з футболу. К.: Технічний комітет Федерації футболу України, 2005. 40 с.

57.Стасюк В. Програмування тренувального процесу кваліфікованих футболістів у річному макроциклі. Фізична культура, спорт та здоров'я нації: зб. наук. пр. Вип. 1. Вінниця: ТОВ «Планер»; 2016. С. 323-331

58.Стасюк В. Перспективи використання програмування в тренувальному процесі кваліфікованих футболістів. Актуальні проблеми фізичного виховання та методики спортивного тренування. 2017. № 2. С. 51-55.

59.Тищенко В, Лисенчук Г. Аналіз сучасних підходів до використання інноваційних технологій для вдосконалення спеціальної фізичної та техніко-тактичної підготовки в спорті. Науковий часопис Національного педагогічного ун-ту М.П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). Вип.6 К (114) 19, 2019. С. 99-104.

60.Фалес Й. Г. Тестування у футболі та міні-футболі : метод. посіб. / Й. Г. Фалес, В. Є. Левчук. – Львів : НФВ «Українські технології», 2005. – 112 с.

61.Футбол: Навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності. К : Республіканський науково-методичний кабінет Державного комітету України з питань фізичної культури і спорту, 2003. 105 с.

62.Хоркавий Б.В. Організація контролю та аналіз змагальної діяльності

футбольних команд високої кваліфікації. Практикум з футболу. К.: Науково-методичний (технічний) комітет Федерації футболу України, 2003. С.56

63. Шао Чжигон. Критерії відбору баскетболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки. Молодь та олімпійський рух: Збірник тез доповідей XIII Міжнародної конференції молодих вчених, 16 травня 2020 року [Електронний ресурс]. Київ, 2020. С. 110–112.

64. Шинкарук О. А. Теорія і методика підготовки спортсменів: управління, контроль, відбір, моделювання та прогнозування в олімпійському спорті: нав. посіб. К., 2013. – 136 с.

65. Шиян БМ, Вацеба ОМ. Теорія і методика наукових педагогічних досліджень у фізичному вихованні та спорті: навч. посіб. Тернопіль: навчальна книга – Богдан. 2008. 276.

66. Яковлів В. Л. Основи управління підготовкою юних спортсменів : навч. посіб. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2016. 271 с.

67. Buchheit, M., Allen, A., Poon, T.K., Modonutti, M., Gregson, W., & Di Salvo, V. Integrating different tracking systems in football: Multiple camera semi-automatic system, local position measurement and GPS technologies. *Journal of Sports Sciences*, 2014. №32(20), P. 1844–1857.

68. Capranica L, Millard-Stafford ML. Youth sport specialization: How to manage competition and training? *International Journal of Sport Physiology&Performance*. 2011. Vol. 6, № 4. P. 572–579.

69. De Bosscher V, De Rycke J. Talent development programmes: a retrospective analysis of the age and support services for talented athletes in 15 nations. *Eur. Sport Manag. Q.* 2017. №. 17. P. 590–609. doi: 10.1080/ 16184742. 2017.1324503

70. Jayanthi N, Schley S, Cumming S. P, Myer G. D, Saffel H, Hartwig T, Gabbett T. J. Developmental training model for the sport specialized youth athlete: A dynamic strategy for individualizing load-response during maturation. *Sports Health*. 2021. Vol. 14. P. 142–153. doi:10.1177/19417381211056088.

71. Johnston K, Wattie N, Schorer J, Baker J. Talent identification in sport: a systematic review. *Sports Med.* 2018. Vol. 48. P. 97–109. doi: 10.1007/s40279-017-0803-2.
72. Johnston K, Baker J. Waste reduction strategies: factors affecting talent wastage and the efficacy of talent selection in sport. *Front. Psychol.* 2020. doi:10.2925/10.3389/fpsyg.2019.02925.
73. Roberts A. H, Greenwood D. A, Stanley M, Humberstone C, Iredale F, Raynor A. Coach knowledge in talent identification: a systematic review and meta-synthesis. *J. Sci. Med. Sport.* 2019. Vol. 22. P. 1163–1172. doi: 10.1016/j.jsams.2019.05.008.
74. Till K, Baker J. Challenges and [possible] solutions to optimizing talent identification and development in sport. *Front. Psychol.* 2020. Vol. 11. P. 664. doi: 10.3389/fpsyg.2020.00664.
75. Vaeyens R, Lenoir M, Williams A. M, Philippaerts R. M. Talent identification and development programmes in sport: current models and future directions. *Sport Med*, 2008. Vol. 38, № 9. P. 703–714.

ДОДАТКИ

Додаток А1

**Протокол обстеження показників фізичної підготовленості
захисників групи спеціалізованої базової підготовки**

№ п/п	Прізвище	Біг на 30 м, с	Стрибок у довжину з місця, см	Човниковий біг 3x10 м, с	Біг 1000 м, с
1	Полищук	5,47	1,79	8,4	254
2	Вергунов	5,46	1,78	8,6	260
3	Белоконь	5,29	1,82	8,2	265
4	Темний	5,47	1,8	8,7	264
5	Циркун	5,5	1,81	8,3	252
6	Жованик	5,6	1,79	8,7	248
7	Щеглов	5,5	1,8	8,8	245
8	Борозюк	5,47	1,76	8,68	255
9	Коваль	5,4	1,78	8,59	250
10	Васильчук	5,49	1,84	8,85	250
11	Будник	5,38	1,83	8,8	246
12	Колосов	5,46	1,87	8,69	247
13	Коханівський	5,37	1,76	8,85	250
14	Толмачов	5,48	1,84	8,9	245
15	Тишків	5,57	1,77	8,79	257
16	Король	5,6	1,7	8,7	244
17	Цюпко	5,48	1,79	8,6	248
18	Ковальчук	5,37	1,78	8,7	252
19	Кривоніс	5,38	1,82	8,9	261
20	Воробйов	5,49	1,78	8,8	253
21	Ремез	5,51	1,79	8,8	246

Додаток А2

**Протокол обстеження показників фізичної підготовленості
півзахисників групи спеціалізованої базової підготовки**

№ п/п	Прізвище	Біг на 30 м, с	Стрибок у довжину з місця, см	Човниковий біг 3x10 м, с	Біг 1000 м, с
1	Кримін	5,44	1,75	8,4	245
2	Жолудь	5,4	1,77	8,6	252
3	Карпенко	5,42	1,74	8,5	250
4	Гаїв	5,47	1,75	8,7	254
5	Куліков	5,45	1,76	8,3	252
6	Доронін	5,36	1,74	8,7	248
7	Демінський	5,37	1,78	8,8	245
8	Черниш	5,47	1,76	8,6	245
9	Зелінський	5,48	1,78	8,5	248
10	Явтухов	5,49	1,68	8,6	244
11	Кузьменко	5,38	1,71	8,8	246
12	Курков	5,46	1,77	8,6	247
13	Андрєєв	5,37	1,76	8,8	243
14	Лосінський	5,38	1,78	8,9	245
15	Карпухов	5,42	1,77	8,7	241
16	Волга	5,46	1,7	8,7	244
17	Шевченко	5,46	1,79	8,6	248
18	Пчола	5,37	1,76	8,7	242
19	Дяченко	5,38	1,77	8,9	241
20	Голубовський	5,42	1,78	8,8	243

Додаток АЗ

**Протокол обстеження показників фізичної підготовленості
нападників групи спеціалізованої базової підготовки**

№ п/п	Прізвище	Біг на 30 м, с	Стрибок у довжину з місця, см	Човниковий біг 3х10 м, с	Біг 1000 м, с
1	Лістьєв	5,41	1,75	8,4	251
2	Гладишев	5,34	1,78	8,4	260
3	Бороздіковський	5,42	1,78	8,5	265
4	Шимборецький	5,37	1,75	8,7	264
5	Михайлов	5,45	1,81	8,3	252
6	Сахно	5,36	1,79	8,7	228
7	Житній	5,37	1,78	8,7	245
8	Пупков	5,47	1,76	8,6	255
9	Хвастов	5,48	1,78	8,5	250
10	Давидян	5,49	1,8	8,6	240
11	Буряк	5,38	1,81	8,7	246
12	Моторний	5,46	1,82	8,6	241
13	Костенко	5,37	1,76	8,8	250
14	Матющенко	5,38	1,81	8,7	245
15	Калінчук	5,42	1,77	8,7	257
16	Ніколаєв	5,46	1,7	8,7	244
17	Лященко	5,46	1,79	8,6	248
18	Кородуб	5,37	1,78	8,7	252
19	Каліновський	5,38	1,81	8,7	261
20	Антонов	5,42	1,78	8,8	253
21	Демчук	5,34	1,79	8,8	246

Додаток А4

**Протокол обстеження показників фізичної підготовленості
воротарів групи спеціалізованої базової підготовки**

№ п/п	Прізвище	Біг на 30 м, с	Стрибок у висоту з місця, см	Човниковий біг 3х10 м, с	Біг 1000 м, с
1	Янєв	5,47	45	8,6	254
2	Коляско	5,48	46	8,6	260
3	Бабій	5,49	42	8,3	265
4	Шкільніков	5,58	38	8,7	264
5	Мітковський	5,49	45	8,7	255
6	Стрижанов	5,57	37	8,5	258
7	Кулаков	5,58	38	8,8	259
8	Патраманський	5,42	42	8,5	255
9	Полторацький	5,46	44	8,7	253
10	Колодін	5,46	45	8,5	264
11	Степанов	5,53	45	8,6	257
12	Андрущак	5,58	41	8,9	261

Додаток А5

**Протокол обстеження показників технічної підготовленості
захисників групи спеціалізованої базової підготовки**

№ п/п	Прізвище	Обведення стояків, удар по воротах, с	Удар по м'ячу на дальність, м	Вкидання ауту, м
1	Полищук	6,92	19	65
2	Вергунов	6,72	19	66
3	Белоконь	6,73	18	67
4	Темний	6,72	16	61
5	Циркун	6,75	19	68
6	Жованик	6,72	16	67
7	Щеглов	6,91	18	63
8	Борозюк	6,75	18	65
9	Коваль	6,93	20	65
10	Васильчук	6,71	18	66
11	Будник	6,73	19	62
12	Колосов	6,75	18	65
13	Коханівський	6,71	16	66
14	Толмачов	6,94	17	67
15	Тишків	6,75	18	63
16	Король	6,71	19	66
17	Цюпко	6,87	18	65
18	Ковальчук	6,76	17	67
19	Кривоніс	6,82	20	65
20	Воробйов	6,87	20	66
21	Ремез	6,62	18	68

Додаток А6

**Протокол обстеження показників технічної підготовленості
півзахисників групи спеціалізованої базової підготовки**

№ п/п	Прізвище	Обведення стояків, удар по воротах, с	Удар по м'ячу на дальність, м	Вкидання ауту, м
1	Кримін	6,73	18	61
2	Жолудь	6,71	19	65
3	Карпенко	6,71	18	64
4	Гаїв	6,72	16	61
5	Куліков	6,72	19	63
6	Доронін	6,72	16	65
7	Демінський	6,69	18	63
8	Черниш	6,75	18	62
9	Зелінський	6,63	17	65
10	Явтухов	6,71	18	60
11	Кузьменко	6,73	19	59
12	Курков	6,75	18	62
13	Андрєєв	6,71	16	64
14	Лосінський	6,74	17	63
15	Карпухов	6,73	18	63
16	Волга	6,71	19	60
17	Шевченко	6,57	18	55
18	Пчола	6,76	17	57
19	Дяченко	6,72	18	55
20	Голубовський	6,67	19	64

Додаток А7

**Протокол обстеження показників технічної підготовленості
нападників групи спеціалізованої базової підготовки**

№ п/п	Прізвище	Обведення стояків, удар по воротах, с	Удар по м'ячу на дальність, м	Вкидання ауту, м
1	Лістєв	6,63	17	63
2	Гладишев	6,7	16	64
3	Бороздіковський	6,67	18	64
4	Шимборецький	6,42	16	66
5	Михайлов	6,52	18	63
6	Сахно	6,47	16	65
7	Житній	6,49	18	63
8	Пупков	6,55	16	62
9	Хвастов	6,53	17	65
10	Давидян	6,47	18	60
11	Буряк	6,43	16	64
12	Моторний	6,55	15	65
13	Костенко	6,61	16	64
14	Матющенко	6,64	17	63
15	Калінчук	6,53	18	63
16	Ніколаєв	6,61	16	60
17	Лященко	6,57	18	65
18	Кородуб	6,56	17	67
19	Каліновський	6,52	18	65
20	Антонов	6,57	14	64
21	Демчук	6,61	16	65

Додаток А8

**Протокол обстеження показників технічної підготовленості
воротарів групи спеціалізованої базової підготовки**

№ п/п	Прізвище	Удар по м'ячу з рук на дальність, м	Кидок м'яча на дальність, м
1	Янєв	24	41
2	Коляско	25	44
3	Бабій	24	42
4	Школьніков	26	45
5	Мітковський	25	40
6	Стрижанов	22	39
7	Кулаков	21	37
8	Патраманський	26	42
9	Полторацький	24	41
10	Колодін	25	42
11	Степанов	24	44
12	Андрушак	23	40